

Elinkeino-, liikenne- ja
ympäristökeskus

Euroopan maaseudun
kehittämisen maatalousrahasto:
Eurooppa investoi maaseutualueisiin

2012

PIRKANMAAN MAASEUDUN KEHITTÄMISSTRATEGIA 2014-2020

Pirkanmaan elinkeino-, liikenne- ja
ympäristökeskus

Maaseutu ja energia

28.9.2012

Sisältö

Johdanto	4
1 Pirkanmaan maakunnan ja maaseudun nykytilan kuvaus.....	5
1.1 Väestö kasvaa ja ikääntyy Pirkanmaalla.....	5
1.2 Osaaminen, koulutus ja tutkimus	6
1.3 Työttömyys laskussa	6
1.4 Kauppa, palvelut ja teknologiateollisuus suurimmat toimialat	6
1.5 Infrastruktuuri vaatii investointeja	7
1.6 Kuntien ja seutukuntien haasteet.....	7
1.7 Maatilojen kehitysnäkymät Pirkanmaalla 2020.....	9
1.8 Metsätalous	11
1.9 Teknologiateollisuus	12
1.10 Elintarviketeollisuus.....	12
1.11 Bioenergian käyttö Suomessa ja Pirkanmaalla	12
1.12 Matkailu.....	13
2 Ohjelmakauden 2007-2013 tulokset ja vaikuttavuus Pirkanmaalla	13
2.1 Myönnetty rahoitus toimintalinjoittain ja toimenpiteittäin	14
2.1.1 Hankkeiden ja yritystukien kokonaisrahoitus 1/2007-6/2012.....	14
2.1.2 Maaseudun yritystuet	15
2.2 Määrälliset indikaattorit – uudet yritykset, työpaikat ja koulutukset	16
2.3 Maaseutuohjelman kehittämistarpeet/heikkoudet	17
3 Maaseudun kehittämisstrategia.....	18
3.1 Tulevaisuuden maaseutu Pirkanmaalla	18
3.2 Esiin nousseet kehittämistarpeet	18
3.3 Pirkanmaan maaseudun kehittämisstrategia ja sen painopistealueet.....	19
3.3.1 Maaseudun yritystoiminnan kehittäminen.....	19
3.3.2 Asumisen mahdollisuuksien edistäminen.....	20
3.3.3 Osaamisen ja vuorovaikutuksen kehittäminen.....	20
3.3.4 Elintarviketuotannon laadun ja kannattavuuden parantaminen	21
3.3.5 Lähienergian tuotannon ja käytön edistäminen.....	21
3.3.6 Maaseudun ihmisten yhteisöllisyyden ja yhteistyön edistäminen.....	21
3.3.7 Metsien hoidon ja metsään liittyvien elinkeinojen kehittäminen	22
3.3.8 Biotalous ja biomateriaalien mahdollisuuksien selvittäminen.....	22
3.3.9 Maaseutu ympäristön hoito.....	22

3.4	Seutukunnalliset tavoitteet	23
4	Maaseudun kehittämissstrategian yhteensovitus eri toimijoiden sekä alueohjelmien kanssa	24
4.1	Pirkanmaalla toteutettavat rakennerahasto-ohjelmat	24
4.2	Maakuntasuunnittelu ja maakuntaohjelma Pirkanmaalla	25
4.3	Pirkanmaan ympäristöohjelma 2011-2016	25
4.4	Pirkanmaan pintavesien toimenpideohjelma vuoteen 2015	26
4.5	Pirkanmaan metsäohjelma 2012-2015	27
4.6	Pilkahdus-ennakointiportaali	28
4.7	Pirkanmaan alueellinen kulttuuriympäristöohjelma	28
4.8	Pirkanmaan maaseutustrategia (2005-2015)	28
4.9	Pirkanmaan energiaohjelma	29
5	Alueellisen valmistelutyön kuvaus	29
	Lähdeluettelo	31

Johdanto

Maaseudun kehittämisohjelman 2014-2020 alueellisten kehittämisstrategioiden laadinta on asetettu elinkeino-, liikenne ja ympäristökeskusten tehtäväksi. Pirkanmaan ELY-keskus on laatinut tämän strategian yhteistyössä pirkanmaalaisten maaseudun toimijoiden kanssa. Valmistelutyöhön on kutsuttu Pirkanmaan liiton, kuntien, toimintaryhmien, eri asiantuntijaorganisaatioiden, oppilaitosten ja muiden maaseudun toimijoiden edustajia mahdollisimman laajasti. Eri toimijoiden yhteinen strateginen suunnittelu luo pohjaa myöhemmälle ohjelman valmistelulle ja suunnitelmien toteutukselle. Maaseudun kehittämisohjelman rahoitus ei ole vielä tiedossa tämän strategian kirjoitusvaiheessa. Viidennessä luvussa on kuvattu tarkemmin strategiayön toteutusta.

Tulevalla kaudella EU:n maaseuturahaston tavoitteet ovat seuraavat:

- 1) Tietämyksen siirron ja innovaatioiden edistäminen maa- ja metsätaloudessa sekä maaseudulla;
- 2) Maatalouden kilpailukyvyyn ja maatilojen elinkelpoisuuden lisääminen;
- 3) Elintarvikeketjun organisoitumisen ja maatalouden riskienhallinnan edistäminen;
- 4) Maa- ja metsätaloudesta riippuvaisten ekosysteemien ennallistaminen, säilyttäminen ja parantaminen;
- 5) Luonnonvarojen tehokkaan käytön sekä vähähiiliseen ja ilmastoa säästävään talouteen siirtymisen edistäminen maatalous-, elintarvike- ja metsäsektoreilla; ja
- 6) Sosiaalisen osallisuuden, köyhyyden vähentämisen ja taloudellisen kehityksen edistäminen maaseutualueilla.

Yhteisinä, läpileikkaavina teemoina ovat innovaatiot, ilmastonmuutos ja ympäristö.

Strategian ensimmäisessä luvussa tarkastellaan Pirkanmaan alueen maaseudun nykytilaa. Toisessa luvussa on arvioitu kuluvan ohjelmakauden (2007-2013) tuloksia. Arvioinnin pohjaksi Pirkanmaan ELY-keskus teetti vaikuttavuusselvityksen. Selvityksen on laatinut Hanna Leiponen-Syyrakki Jaanu Consulting -nimisestä konsulttiyrityksestä.

Kolmannessa luvussa on esitetty Pirkanmaan maaseutu strategia (2014-2020), siihen liittyvät painopisteet sekä tavoitteet. Neljännessä luvussa on kuvattu maaseutuohjelman yhteensovittamista ja työnjakoa eri toimijoiden ja alueohjelmien kanssa.

Kiitämme kaikkia työpajoihin ja valmistelukokouksiin osallistuneita maakunnan toimijoita rakentavasta yhteistyöstä. Toivottavasti uusi strategia ja ohjelmatyö johtaa Pirkanmaan maaseudun kehittämisohjelman tulokselliseen toimeenpääntöön. Tavoitteena on, että uuden maaseutuohjelman valmistelun myötä syntyy pysyvää yhteistyötä maakunnan eri toimijoiden välillä.

Tampereella 28.9.2012

Erkki Honkaniemi

Sami Talola

Hanna Leiponen-Syyrakki

Kansikuva: MMM / Mavi, kuvaaja: Yrjö Tuunanen

1 Pirkanmaan maakunnan ja maaseudun nykytilan kuvaus

Pirkanmaa on menestyvä eurooppalainen tietomaakunta, jossa kohtaavat kaupungin syke, elävä maaseutu ja monimuotoinen luonto sekä mosaikkoinen maaseutumaisema. Maakunnan kilpailukyvyyn perustana on huippuosaaminen ja sen soveltaminen liiketoiminnassa, tieteessä ja teknologiassa. Pirkanmaan maaseudusta valtaosa kuuluu ydinmaaseutuun. Kaupunkien läheistä maaseutualuetta on lähinnä maakunnan keskellä sijaitsevan Tampereen ympärillä. Etäisyydet Tampereen keskustasta maakunnan rajoille ovat pisimmillään yli 100 kilometriä.

Tampere on Pohjoismaiden suurin sisämaan keskus ja se kuuluu kolmen Suomen nopeimmin kehittyvän alueen joukkoon. Pirkanmaa on suosittu yritysten sijoittumiskohde ja houkutteleva myös opiskelun, työnteon, asumisen ja vapaa-ajan kannalta.

<i>Vahvuudet ja voimavarat</i>	<i>Mahdollisuudet</i>
<ul style="list-style-type: none"> -toimiva elinkeinorakenne ja yrittäjyysosaaminen: --eri alojen vientiyrityksiä ja alihankintayrityksiä (puu, metalli, tietotekniikka) --metsälähtöiset toimialat kuten energiantuotanto --monipuolinen maatalous: kasvinviljely, maitotalous, siipikarja, sikatalous ja nautanlihantuotanto --elintarvikealan jatkojalostus --vahva luomumaakunta ja lähiruokaketju -yhteisöllisyys ja yhteistyökyky -monimuotoinen luonto ja maisema -sijainti lähellä vetovoimaista Tamperetta -monipuolinen kuntarakenne ja elinvoimaiset kylät -kaupunkien läheisellä maaseudulla toimivat ja lähellä olevat palvelut (edullinen ja viihtyisä asuinpaikka) -hyvät liikenneyhteydet -muuttovoittainen alue 	<ul style="list-style-type: none"> -osaamisen kehittäminen: koulutusmahdollisuuksien hyödyntäminen -uudet innovaatiot, yritysverkostot ja toimintamallit (lähimarkkinat, vientiyhteistyö, yritysten ja tutkimuslaitosten verkostot) -puunjalostus, lähi- ja bioenergia -luomu- ja lähiruoan suosion hyödyntäminen: uudet toimintamallit elintarvikeketjussa ja lähimarkkinoilla -työn ja yrittäjyyden uudet muodot -vapaa-ajan asuminen maaseudulla, -matkailu- ja virkistysmahdollisuuksien kehittäminen -entistä tiiviimpi kaupungin ja maaseudun vuorovaikutus: palvelut, lähimarkkinat -maaseudulla asumisen/asuinympäristön kehittäminen -saavutettavuuden hyödyntäminen elinkeinotoiminnassa: vientimarkkinat, maaseutumatkailu
<i>Heikkoudet ja rajoitteet</i>	<i>Maaseudun ulkoista toimintaympäristöä muokkaavat potentiaaliset uhkatekijät</i>
<ul style="list-style-type: none"> -maakunnassa välinpitämätön suhtautuminen maaseutuun ja maaseutukehittämiseen -haja-asutuksen ja kaavoituksen rajoitteet -hallinnon jäykkyys ja kauemmaksi siirtynyt päätöksenteko -näköalattomuus ja heikko panostus tuotekehitykseen -palvelujen väheneminen ja siirtyminen kauemmaksi -tietoliikenneverkon heikkoudet -maatalouden huono kannattavuus ja hajanainen tilusrakenne -tiestön heikko kunto ja harva julkinen liikenne -väestön ikääntyminen -osaavan työvoiman saatavuuteen ja työpaikkojen vähentymiseen liittyvät ongelmat -yhteisöllisyyden vähentyminen syrjäisillä seuduilla -elinkeinorakenteen kehittämiseen liittyvät ongelmat: --pääoman puute --tuotannon yksipuolisuus --tuottavuus -hajallaan olevat kylät vaikeuttavat yritystoimintojen yhteensovittamista syrjäisillä seuduilla -matala koulutustaso -alueellisten koulutusyksiköiden väheneminen 	<ul style="list-style-type: none"> -ilmastonmuutos ja sen vaikutukset -energian hinta -tuontiraaka-aineiden kansainvälinen hintataso -Suomen talous ja kilpailukyky -Euroopan talouden kehitys -EU:n poliittinen kehitys -valtion ja kuntien poliittinen päätöksenteko -kuntarakenteen muutokset -kuntatalous ja palveluiden rahoitus -kolmannen sektorin roolin muutos -maaseudulla asuvan väestön määrä ja ikärakenne -luonnon ja maiseman köyhtyminen

Kuva 1. Pirkanmaan maaseudun vahvuudet ja voimavarat, mahdollisuudet, heikkoudet ja rajoitteet sekä uhkatekijät

1.1 Väestö kasvaa ja ikääntyy Pirkanmaalla

Pirkanmaa on Suomen harvoja kasvumaakuntia, Pirkanmaan väkiluku 1.1.2011 oli 487 923. Viime vuosina väestönkasvu on ollut noin 4 000 henkeä vuodessa, ja puolen miljoonan pirkanmaalaisen rajan rikkoutuminen on odotettavissa vuonna 2013. Pirkanmaan väkiluku on 9,1 % koko Suomen väkiluvusta.

Väestön ikääntyminen jatkuu Pirkanmaallakin. Nyt alle 15-vuotiaita on 16,4 % ja yli 65-vuotiaita 17,1 %. Huoltosuhde Pirkanmaalla on 51,1 % ja se on koko maan keskiarvoa (51,6 %) epäedullisempi, erityisesti muualla kuin Tampereen seutukunnassa. *Haja-asutusalueilla asuu enää noin 13 % maakunnan väestöstä, ja monien maaseutualueiden autoituminen etenee. Ei ole näkyvissä, että keskittävä suuntaus erityisesti heikkenisi, ja näissä oloissa alueellisesti nykyistä tasaisemman kehityksen aikaansaaminen on kova haaste. Määrältään kasvava väestö on kuitenkin arvokas voimavara.*

1.2 Osaaminen, koulutus ja tutkimus

Pirkanmaa panostaa voimakkaasti tieteeseen, teknologiaan, koulutukseen ja uusiin innovaatioihin talouden suhdanteista huolimatta. Monipuolinen maailmanluokan osaaminen ja monipuolinen toimialarakenne ovat tuoneet ja tuovat myös tulevaisuudessa menestystä koko maakuntaan. Pirkanmaan väestön koulutustason nousu on ollut jatkuvaa; tutkintoja suorittaneita 15 vuotta täyttäneistä vuonna 2008 oli jo 67,5 % (koko maassa 65,5 %). Korkea-asteen tutkinnon suorittaneita Pirkanmaalla oli 28,5 %, enemmän kuin Suomessa keskimäärin (27,8%).

Tutkimus- ja tuotekehityspanostukset ovat Pirkanmaalla kansallista tasoa korkeampia. Vuonna 2008 maakunnan tutkimus- ja tuotekehitystoiminnan menot olivat 1,1 mrd. € (16 % koko maan panostuksista) ja t&k-henkilöstön määrä lähes 11 000 henkilöä (14 % koko maan t&k-henkilöstöstä). Vuonna 2009 tutkimus- ja tuotekehityspanos oli Pirkanmaalla 2 245 € asukas, kun koko maassa se oli 1 268 €. Viime vuosina Tampereen yliopistoista on valmistunut noin 12 % Suomessa valmistuneista tohtoreista. Väkilukuun suhteutettuna Pirkanmaalla on maan kolmanneksi eniten tohtoreita. Yliopistojen ja tutkimuslaitosten kilpailukyky ja rahoitus ovat maakunnan menestyksen olennainen perusta.

Pirkanmaan uusia keihäänkärki-toimialoja ovat ainakin älykäs teknologia, bioteknologia ja ict-ala sekä luovat toimialat. Palveluissa on aina uusia mahdollisuuksia Pirkanmaalla, joka saa muuttovoittoa vuosittain ja jossa on hyväkuntoinen ja ostovoimainen väestö. Ratkaisut globaaleihin haasteisiin kuten ympäristön tilaan ja väestön ikääntymiseen edellyttävät nopeaa monitieteisen tutkimustiedon tuotteistamista uusiksi innovaatioiksi. Ne luovat pohjan uudelle yritystoiminnalle. Uusien toimintojen kehittämisessä Pirkanmaalla on tukena maan parhaimpiin ja haetuimpiin korkeakouluihin kuuluvat kaksi yliopistoa ja ammattikorkeakoulu. Pirkanmaalla toimii lisäksi Maakuntakorkeakoulu, joka tarjoaa korkeakoulutasoista opetusta myös Tampereen ulkopuolella.

1.3 Työttömyys laskussa

Pirkanmaallakin on nähtävissä maakunnalle tärkeän teollisuuden rakennemuutos globaalin kilpailun kiihtyessä. Vuonna 2011 työttömyysaste Pirkanmaalla oli 10,6 %. Myös nuoriso- ja pitkäaikaistyöttömyys kohosivat taantuman seurauksena hieman koko maan keskiarvoja korkeammiksi. Työttömyys on vähentynyt selvästi vuoden 2010 alusta lähtien ja vähenemisen arvioidaan jatkuvan edelleen. Työllisyystilanteeseen vaikuttaa ratkaisevasti osaavan ja ammattitaitoisen työvoiman saatavuus. Avoimien työpaikkojen määrän kasvu kertoo, että tarjolla oleva työvoima ei vastaa työmarkkinoiden tarpeita. Työvoimapula tulee olemaan todellisuutta myös Pirkanmaalla talouden pyörien pyörittäessä taas vauhdilla käyntiin, erityisesti palvelualueilla ja teollisuudessa.

Pirkanmaa on Suomen teollisuuden ydinalueita ja täällä on edelleen keskimääräistä enemmän teollisuuden työpaikkoja. Koko Suomen teollisuuden työpaikoista 11,4 % on Pirkanmaalla (väestöstä 9,1 %). Koko Suomen maa- ja metsätalouden työpaikoista Pirkanmaalla on 6,4 %, rakentamisen 8,9 %, kaupan ja yksityisten palvelujen 8,3 % ja julkisten palveluiden 8,4 %. Vuonna 2009 elinkeinojen %-osuudet Pirkanmaan työpaikoista olivat alkutuotannossa 2,7 %, teollisuudessa ja rakennustoiminnassa 27 % ja yksityisissä ja julkisissa palveluissa 69,2 %.

Vuonna 2009 eniten oman asuinkunnan ulkopuolella töissä käytiin Pirkkalasta (74,3 %), Vesilahdesta (69,5 %), Lempäälästä (65,5 %), Ylöjärveltä (61,6 %), Kangasalta (59,6 %) ja Nokialta (52,4 %). Tampereelta muualla käydään töissä vähiten, 18,7 % työssäkäyvistä. Vähemmän töissä oman kunnan ulkopuolella käydään myös Sastamalassa (26,7 %), Ruovedellä (24,7 %), Virroilla (22,9 %), Parkanossa (20,7 %) ja Mänttä-Vilppulassa (19,6 %). Pirkanmaalta muissa maakunnissa töissä käy 6,7 % työssäkäyvistä.

1.4 Kauppa, palvelut ja teknologiateollisuus suurimmat toimialat

Pirkanmaan kehitys on viime vuosiin asti kulkenut kärkivauhdilla teollisuuden näyttäessä tietä. Pirkanmaan bruttoarvonlisäys oli vuonna 2007 noin 13,5 mrd. € ja osuus koko maan arvonlisäyksestä 8,6 %. Arvonlisäyksestä lähes 80 % syntyy Tampereen seutukunnassa.

Vuonna 2010 suurimmat toimialat liikevaihdolla mitattuna olivat Pirkanmaalla kauppa (29 % kokonaisliikevaihdosta), palvelut (22 %), teknologiateollisuus (21 %), rakentaminen (8 %), metsäteollisuus (8 %) ja muu teollisuus (6 %).

Yritystalouden tunnusmerkkejä ovat alle viiden henkilön yritysten yleisyys sekä suurten yritysten tytäryksiköt. Henkilöstömäärältään suurimpia työllistäjiä ovat olleet tukku- ja vähittäiskaupan sekä elektroniikka- ja koneiteollisuuden toimialat. Viime vuosina uusia yrityksiä on syntynyt erityisesti liike-elämää palvelevassa toiminnassa, rakentamisessa sekä terveydenhuolto- ja sosiaalipalveluissa. Maakunnan pien- ja perheyriyten suuri määrä tasoittaa globaaleja suhdanteita ja vientivetoisten alojen taloustaantumaa. Julkisen sektorin ja sen nykyisten palvelurakenteiden tehostamis- ja uudistamisvaatimukset jatkuvat voimakkaina.

Viime vuosina Pirkanmaalla kasvua on tapahtunut eniten kemikaali-, kumi- ja muovituoteiteollisuudessa, joka kasvatti liikevaihtoaan yli 14 % vuonna 2010. Kaksinumeroisia liikevaihdon kasvulukuja nähtiin myös teknologiateollisuudessa ja metsäteollisuudessa, jotka molemmat lisäsivät liikevaihtoaan lähes 12 % verrattuna vuoteen 2009. Pirkanmaan tukijalaksi on yhä enemmän rakentumassa myös palvelut ja kauppa. Yhteensä palvelualat ja kauppa tuovat 51 % Pirkanmaan yritysten liikevaihdosta.

1.5 Infrastrukturi vaatii investointeja

Pirkanmaallakin infrastruktuurin uudistamis-, kehittämis- ja ylläpitotarpeet ovat mittavia. Eri liikennemuotojen välttämätön yhteensovittaminen ja uuden teknologian mahdollistaman ”älykkään infran” rakentaminen kysyvät paljon resursseja. Investoinneissa keskitytään olemassa olevan infrastruktuurin ylläpitoon, elinympäristön laatuun sekä ympäristön ja palvelujen saatavuuden turvaamiseen ja tuottamiseen taloudellisesti.

Pirkanmaan 22 kunnassa on 14 kaupunkitason palveluja tarjoavaa keskusta. Pirkanmaalla asuu keskimäärin 38,9 asukasta/km² (koko maassa 17,6). Tiheimmin asutaan Tampereella (403 hlö/km²), Pirkkalassa (203) ja Akaassa (139), väljimmin Kihniössä (6 hlö/km²). Väestön keskittyminen on nostanut taajama-asukkaiden osuuden jo 87,3 %:iin kaikista pirkanmaalaisista. Useat taajamista ovat kuitenkin varsin pieniä ja luokiteltavissa maaseuduksi. Taajamien tiivistämiseen kohdistuu painetta yhdyskuntahuollon ja energiatehokkuuden turvaamiseksi. Tämän kehityksen ei kuitenkaan saisi antaa heikentää elämisen edellytyksiä syrjäisemmillä seuduilla.

Pirkanmaan vetovoimaisuuden yksi tärkeimmistä peruspilareista on ollut sen kansallisesti edullinen sijainti Suomen pääliikenneväylien risteyspisteessä. Pirkanmaalle ulottuu etelästä Helsinki–Hämeenlinna–Tampere -vyöhyke, joka on Suomen ainoa eurooppalaisen tason väestön, työpaikkojen ja infrastruktuurin keskittymä. Tähän liittyy poikittainen Turusta Tampereen kautta Jyväskylään ja edelleen Kuopioon ulottuva yliopistokaupunkien muodostama vyöhyke. Liikenteen ja logistiikan merkitys tulevan kehityksen mahdollistajina pysyy jatkossakin suurena, ja niiden kehittämisessä tulisi päästä kokonaisvaltaiseen, eri liikennemuodot ja niiden vaatiman maankäytön yhdistävään liikennejärjestelmäsuunnitteluun.

Maakunnan päätiet ovat vielä melko hyvässä kunnossa. Pirkanmaan laajaa seututieverkkoa on perusparannettu vuosikymmenien ajan, mutta ilman merkittävää lisäresursointia seututiestä uhkaa rappeutuminen. Tällä on suuri merkitys maaseudun elinkeinotoiminnalle ja vetovoimaisuudelle. Voimakkaasti kasvavalla Tampereen seudulla teiden välityskyky puolestaan on paikoitellen ääriarjoillaan. Joukkoliikenteen hyödyntämiseen kohdistuu kasvavia odotuksia mm. ympäristösyistä, ja erityisesti raideliikenteessä ja pääradan kasvuvyöhykkeessä on selvää kehittämispotentiaalia. Lentoliikenne ja Tampere-Pirkkalan lentoasema puolestaan nähdään välttämättöminä edellytyksinä kansainvälisesti toimivien yritysten ja osajien juurruttamisessa alueelle.

Pirkanmaa on yritysten ja yhdyskuntien energihuollon kannalta edullista aluetta, sillä Pirkanmaalla on mahdollisuus valita useista erilaisista energialähteistä. Tärkein tuontipolttoaine Pirkanmaalla on maakaasu. Energian saatavuuden ja hinnan kehitykseen liittyy silti huolestuttavia näköaloja, ja ilmastonmuutokseen varautuminen ja sen hidastaminen edellyttävät mm. energiatehokkuuden parantamista sekä kotimaisten polttoaineiden, erityisesti puun ja bioenergian mutta myös jätteiden energiakäytön lisäämistä. Mahdollisuuksien oivaltaminen ilmastonmuutokseen liittyvissä kysymyksissä voi luoda uusia kannattavan liiketoiminnan edellytyksiä.

1.6 Kuntien ja seutukuntien haasteet

Pirkanmaan 22 kuntaa jakautuvat viiteen seutukuntaan:

- Luoteis-Pirkanmaa: Ikaalinen, Kihniö, Parkano
- Etelä-Pirkanmaa: Akaa, Urjala, Valkeakoski

- Tampereen seutukunta: Hämeenkyrö, Kangasala, Lempäälä, Nokia, Orivesi, Pirkkala, Pälkäne, Tampere, Vesilahti, Ylöjärvi
- Lounais-Pirkanmaa: Punkalaidun, Sastamala
- Ylä-Pirkanmaa: Juupajoki, Mänttä-Vilppula, Ruovesi, Virrat

Taulukossa 1 on Pirkanmaan seutukuntia kuvaavia tunnuslukuja.

Seutukunnat	Väestö 31.12.2010 (hlö)	Huoltosuhte 2010 (%)	Työpaikkaoma- varaisuus 2009 (%)	Työttömyys-aste 2011 (%)	Maatilojen lukumäärä 2010 (kpl)
Luoteis-Pirkanmaa	16 632	60,7	97,8	7,5	596
Etelä-Pirkanmaa	43 191	58,5	83,3	11,6	606
Tampereen seutuk.	374 265	48,2	101,0	11,0	1 804
Lounais-Pirkanmaa	27 776	63,6	90,0	6,2	1 048
Ylä-Pirkanmaa	26 059	64,8	100,3	10,6	598
Pirkanmaa yhteensä	487 923	51,1	98,8	10,6	4652

Taulukko 1. Väestö, huoltosuhte, työpaikkaomavaraisuus, työttömyysaste sekä maatilojen lukumäärä Pirkanmaan seutukunnissa 2009, 2010 ja 2011.

Pirkanmaan seutukuntien huoltosuhteessa (0-14- ja yli 65-vuotiaita 100 työikäistä kohti) on suuria eroja. Kaikissa muissa seutukunnissa paitsi Tampereen seutukunnassa huoltosuhte on epäsuotuisampi kuin Suomessa keskimäärin.

Työpaikkaomavaraisuus (kunnassa sijaitsevat työpaikat 100 työllistä kohden) on Tampereen seutukunnassa ollut perinteisesti korkea ja työssäkäyntiliikenne Tampereen seudulle on kasvanut jatkuvasti. Muissa seutukunnissa työpaikkaomavaraisuus on ollut laskusuunnassa. Kasvavan maakunnan ylimatekunnallinen ja –seutukunnallinen työssäkäynti ja asiointi ovat tärkeä perustelu infrastruktuuri-investointien tarpeelle.

Tilastokeskuksen maaseutuindikaattorit-tietokannan mukaan Pirkanmaan asukkaista 7,5 % asuu maaseutumaisissa kunnissa. Taajaan asutuissa kunnissa asuu 17,9 % ja kaupunkimaisissa kunnissa 74,6 % koko väestöstä. 10 vuotta sitten vastaavat luvut olivat 8,5 % (maaseutumaiset kunnat), 19,6 % (taajaan asutut kunnat) ja 71,9 % (kaupunkimaiset kunnat). Väestön kasvu 10 vuodessa on ollut 8,7 %. Maaseutumaisien kuntien väestömäärä on pienentynyt 3,9 % taajaan asuttujen kuntien 0,5 % ja kaupunkimaisien kuntien väestömäärä on kasvanut 12,7 %.

Kuntatalous

Vuonna 2010 kuntien verotulot kasvoivat selvästi myönteisemmin kuin budjeteissa oli arvioitu. Verotulot kasvoivat ennen kaikkea yhteisöverotulojen kohentumisen ansiosta. Maakunnan kuntien yhteisöverotulot olivat yhteensä 120 miljoonaa euroa, mikä on viidenneksen edellisvuotta enemmän. Kasvua selittävät yritysten taantumasta toipuminen ja kuntien yhteisövero-osuuden kymmenen prosentin korotus vuosille 2010–2011. Yhteisöverotulot kasvoivat kaikissa Pirkanmaan seutukunnissa.

Pirkanmaalla nostettiin kunnallisveroprosentteja lähes kaksinkertaisesti muuhun maahan verrattuna vuonna 2010. Tästä syystä maakunnan tuloverokertymien olisi voinut odottaa kehittyvän keskimääräistä paremmin. Kunnallisverotulot kuitenkin lisääntyivät sekä Pirkanmaalla että koko maassa saman verran, hieman yli kaksi prosenttia. Seuduittain tarkasteltuna ne lisääntyivät ainoastaan Tampereen seutukunnassa. Kuntien keskimääräinen painotettu tuloveroprosentti Pirkanmaalla on tänä vuonna 19,48 ja koko maassa 19,25. Myös kiinteistöveroprosentit ovat korkeammat Pirkanmaalla kuin Suomessa keskimäärin. Korkeinta 21,0 tuloveroprosenttia maksetaan Urjalassa ja Mänttä-Vilppulassa. Alhaisin tuloveroprosentti Pirkanmaan kunnista on Valkeakosken 18,75.

Samaan aikaan kuntien lainakanta jatkoi kasvuaan. Kuntien lainakanta oli vuonna 2011 Suomessa 2 037 € ja Pirkanmaalla 1 561 €asukas. Korkein lainakanta Pirkanmaalla oli Vesilahdessa 2 704 € ja matalin Kihniössä 663 €asukas. Kuntien vuosikate on Pirkanmaalla 324 €asukas ja Suomessa keskimäärin 383 €asukas. Korkein vuosikate vuonna 2011 oli Pirkkalassa 583 € ja Kangasalla 510 €asukas ja alhaisin Mänttä-Vilppulassa -61 € ja Ruovedellä 1 €asukas.

Kuntarakenteen muutos

Hallitusohjelmassa esitetään kuntauudistusta, jolla tavoitellaan vahvoihin peruskuntiin pohjautuvaa kuntarakennetta. Vahva peruskunta määritellään luonnollisen työssäkäyntialueen perusteella, ja sen tulee olla tarpeeksi suuri pystyäkseen itsenäisesti vastaamaan peruspalveluista. Esimerkiksi tilastokeskuksen työssäkäyntialueen määritelmällä Pirkanmaalla on tällä hetkellä vain kaksi tilastollista työssäkäyntialuetta: Tampere (13 kuntaa) sekä Parkano (muodostuu Parkanosta ja Kihniöstä).

Hallitus on ilmoittanut tavoitteekseen hyvinvointiyhteiskunnan rahoituspohjan ja julkisen talouden vahvistamisen. Uusia tehtävänantoja kunnille ovat vuonna 2013 voimaan astuva ikälaki ja erilaisten koulutuksellisten, työllisyysenhoidollisten ja sosiaali- ja terveysalan toimenpidevastuiden lisääntyminen. Hallituskauden aikana kuntien valtionosuuksia ollaan leikkaamassa yli 600 milj. eurolla vuodessa, joko täysimääräisesti tai porrastetusti ensi vuodesta alkaen.

1.7 Maatilojen kehitysnäkymät Pirkanmaalla 2020

Suomen Gallup Elintarviketieto on tehnyt Pirkanmaan ELY-keskukselle keväällä 2012 tutkimuksen maatilojen kehitysnäkymistä Pirkanmaalla vuoteen 2020 mennessä. Tutkimus toteutettiin samaan aikaan koko Suomessa. Pirkanmaalla haastateltiin 537 satunnaisotannalla valittua aktiiviviljelijää ennakkoinformoidulla web/puhelinkyselyllä.

Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää Pirkanmaan ELY-keskuksen alueen maatilojen tuotanto- ja investointi sekä sukupolvenvaihdossuunnitelmia. Kyselyn pohjalta laadittiin ennusteet maatilojen lukumäärän ja rakenteen kehityksestä vuodelle 2020. Lisäksi tutkimuksessa selvitettiin maatalouden kannattavuutta, maatilojen muuta yritystoimintaa, koulutustarpeita, tilojen vastuullisuutta sekä luomu- ja lähiruuan näkymiä.

Maatilojen kehitysnäkymät -tutkimus on tärkeä osa Pirkanmaan maaseudun tilan analyysiä. Kilpailukykyinen ja kestävä maatalouselinkeino on suomalaisen maaseudun elinvoimaisuuden perusta. Elinvoimainen maatalous ylläpitää avointa viljelymaisemaa ja säilyttää arvokkaat luonnon- ja kulttuurimaisemat. Elävä maaseutu merkitsee vaihtoehtoisten työpaikkojen, hyvän palvelun ja houkuttelevien asumisympäristöjen luomista, mikä ei ole mahdollista ilman elinvoimaista maatalouselinkeinoa.

Maatilojen rakennekehitys on jatkunut vauhdikkaana; tilojen määrä vähenee ja tilat kasvavat ja erikoistuvat. Nykyaikaiset maatilat tarvitsevat ja käyttävät enemmän ulkopuolisia palveluja. Myös osa-aikatilojen määrä kasvaa ja näillä tiloilla on mahdollisuus tarjota palveluita muille maaseudulla asuville ihmisille ja yrityksille.

Maatilojen määrä ja tilakoko

Tutkimuksen perusteella vuodesta 2011 vuoteen 2020 maatilojen lukumäärä pienenee 23 %. Pirkanmaalla arvioidaan olevan 3 470 maatilaa vuonna 2020. Kokonaispeltoalan ennustetaan kasvavan 3% ja tilojen keskikoon 36 hehtaarista 48,1 hehtaariin vuoteen 2020 mennessä. Pirkanmaalla tilojen lukumäärä pienenee hiukan hitaammin kuin koko maassa (25 % vuoteen 2020 mennessä) ja tilojen keskikoko jää pienemmäksi kuin koko maassa (51 ha) vuonna 2020.

Pirkanmaan viljelijöiden keski-ikä oli aineistossa 50,3 vuotta (koko maassa 50,9 v.). Alle 40-vuotiaita viljelijöitä on 18 % ja yli 60-vuotiaita 23%. Sukupolvenvaihdoksia on yli 50-vuotiaiden omistamilla tiloilla suunnitteilla yhteensä n. 760 tilalla vuosille 2012–2017 eli keskimäärin 130 kpl/vuosi. Pirkanmaan viljatiljoilla tuotannon jatkaminen vuoteen 2020 on hieman keskimääräistä korkeammalla tasolla, mutta muilla kasvinviljelytiloilla selvästi alempi.

Nykyisistä tuottajista maidontuotantoa aikoo jatkaa Pirkanmaalla 74 % vuonna 2016 ja 49 % vuonna 2020. Maidontuotannosta luopumisen jälkeen jatketaan kasvinviljelytilana. Maidontuotantoon investoivia tilojakin Pirkanmaalla on. Suunnitteilla on noin 60 navetan uusinvestoinnit lähivuosille.

Naudanlihantuotannossa emolehmien määrä kasvaa 8 % ja korvaa osin lypsylehmien määrän alenemaa vuoteen 2016 mennessä, emolehmiätilojen määrän vähenemisestä huolimatta. Emolehmiin perustuvan naudanlihantuotannon osuus nousisi 26 %:iin Pirkanmaan lehmien kokonaismäärästä. Erityisesti luomunaudanlihantuotannon lisääminen kiinnostaa tiloilla. Kokonaisuudessaan Pirkanmaan naudanlihantuotanto alenee hieman vuoteen 2020 mennessä. Tiloista 70 % jatkaa vuoteen 2016 ja puolet vuoteen 2020.

Pirkanmaalla sianlihantuotanto vähenee, mutta lasku jää vähäiseksi vuoteen 2016 mennessä. Lihaskalojen keskikoko vastaa valtakunnan keskimääräistä, noin 600 lihasikapaikkaa. Porsastuotantotilat ovat hieman pienempiä kuin maassa keskimäärin.

Kannattavuusnäkymät ja muu yritystoiminta maatiloilla

Maatalouden kannattavuus Pirkanmaalla koetaan hieman heikommaksi kuin koko maassa keskimäärin. Lypsykarjatiljoilla on paras kannattavuus, mutta näkymät ovat synkkenemässä. Marjatiljoilla on parhaat kannattavuusnäkymät. Metsätaloudessa kannattavuus on selvästi maan keskiarvoa parempi.

Maatilojen muun yritystoiminnan kannattavuusodotukset ovat positiiviset Pirkanmaalla. Muun yritystoiminnan kasvu on hieman keskimääräistä voimakkaampaa. Muuta yritystoimintaa Pirkanmaalla harjoittaa yli 35 % tiloista. Yleisintä on koneurakointi, polttopuun valmistus myyntiin sekä matkailu-, majoitus- ja virkistyspalvelut.

Maatilojen kehittämistarpeet

Investointeja suunnitellaan 60 %:lla Pirkanmaan maataloista seuraavan 5 vuoden aikana. Tilan ulkopuolisten työvoimapalveluiden käyttö kasvaa maataloilla. 56 % Pirkanmaan maataloista käyttää urakointipalveluita. 41 % tekee yhteistyötä toisten viljelijöiden kanssa. Ostopalveluita (kirjanpito, neuvonta yms.) käyttää 33 %, lomittajatyövoimaa 21 % ja tilapäistä palkkatyövoimaa 18 % tiloista. Vakituksia työntekijöitä on 6 %:lla tiloista. Tutkimukseen vastanneet tilat ovat arvioineet, että yhteistyö toisten viljelijöiden kanssa sekä ostopalvelujen, tilapäisen palkkatyövoiman ja urakointipalvelujen käyttö kasvaa lähivuosina.

Maatilojen koulutustarve lähitulevaisuudessa kohdistuu tukiin (26 % vastaajista), mutta myös yleisesti talousasioihin (17 %), atk-taitoihin (17 %), energia-asioihin (16 %), muuhun peltoviljelyyn (15 %), riskien hallintaan (12 %), työhyvinvointiin (11 %), markkinointiin (11 %) ja johtamiseen (10 %). Koulutustarve lähitulevaisuudessa pirkanmaalaisilla maataloilla on siis suuri ja koulutustarve on kasvussa ajankohtaisista asioista, kuten energiasta ja riskien hallinnasta tiloilla.

Luomutuotanto ja lähiruoka

Pirkanmaan maataloilla luomusopimus on 10 %:lla tiloista, mikä on enemmän kuin keskimäärin koko maassa. Uusiin luomusopimuksiin kiinnostusta on yli 15 %:lla tiloista. Luomutuotantoon suhteellisesti suurin kiinnostus on erityisesti lammas- ja viljataloilla. Jos puolet tästä luomukiinnostuksesta toteutuu 2020 mennessä, luomutilojen osuus voisi kasvaa 17 %:iin.

Vuoteen 2016 mennessä Pirkanmaalla erityisesti viljan, lampaanlihan ja kananmunien tuotantomäärien ennustetaan kasvavan. Erityisesti marja, vihannes-, lammas- ja nautatilat aikovat lisätä suoramyyntiä ja lähiruokamyyntikanavien käyttöä vuoteen 2016 mennessä.

Viljataloilla yleisin myyntikanava on jalostava teollisuus. Lähikauppoihin ja -tukkuihin sekä lähialueen suurkeittiöihin ja ravintoloihin tuotteita myydään 45 %:lla tiloista. Suoramyyntiä tilalta kuluttajalle harjoittaa 28 % viljataloista. Näiden lähiruokan myyntikanavien käyttäminen ja suoramyynti vähenee viljatalojen arvion mukaan vuoteen 2016 mennessä. Suoramyynnin osuus tilojen tuotannosta on viljataloilla noin 3 %.

Vihannestiloilla lähiruokan myyntikanavia käyttää 77 % tiloista ja suoramyyntiä harjoittaa 69 %. 2016 mennessä suoramyynti pysyy ennallaan mutta erityisesti lähikauppoihin ja -tukkuihin myynti vähenee. Suoramyynnin osuus tilan tuotannosta on nyt 21 % ja vuonna 2016 arvio on 27 %.

Marjataloilla lähiruokan myyntikanavia käyttää 73 % tiloista suoramyyntiä harjoittaa 89 %. 2016 mennessä lähiruokan myyntikanavien käyttö vähenee marjataloilla, mutta suoramyynti lisääntyy. Suoramyynnin osuus marjatalojen tuotannosta on nyt 57 % ja vuonna 2016 sen arvioidaan olevan 61 % tuotannosta.

Maitotiloista suoramyyntiä harjoittaa 28 %, nautatiloista 33 %, sikatiloista 21 %, lammastiloista 64 % ja kananmunatiloista 67 %. Kotieläintiloista suoramyynnin arvioidaan kasvavan 2016 mennessä erityisesti nauta- ja lammastiloilla. Nautatilojen tuotannosta nyt suoramyntään 8 % ja vuonna 2016 12 %. Lammastilojen suoramyynnin osuus tilojen tuotannosta odotetaan kasvavan 45 %:sta 49 %:iin.

Lähikauppoihin ja -tukkuihin sekä lähialueen suurkeittiöihin ja ravintoloihin tuotteita myydään kotieläintiloista eniten naudanlihataloilta, joista 44 % käyttää näitä lähiruokan myyntikanavia. Erityisesti lammastilat aikovat kasvattaa lähiruokan myyntikanavien käyttöä vuoteen 2016 mennessä. Muilla kotieläintiloilla lähiruokan myyntikanavien käyttö pysyy suunnilleen ennallaan. Joka kolmas tila on kiinnostunut lähiruokatuotannon toiminnasta Pirkanmaalla. Kiinnostus on suurempaa marja-, vihannes-, lammas- ja nautatiloilla, keskimääräistä suuremmilla tiloilla ja luomutiloilla.

Vuonna 2016 tilat arvioivat maataloustuotteiden kokonaismyymintimäärästä jäävän oman maakunnan alueelle n. 52 %. Nykyisestä tilanteesta kasvua on odotettavissa muutama prosenttiyksikkö. Etelä-Pohjanmaalla oman maakunnan yrityksille arvioidaan jäävän jopa 79 % maataloustuotannosta.

Maatilojen rahavirrat seutukunnittain

Pirkanmaalla maatilojen tulovirta oli vuonna 2010 yhteensä 420 milj. €(brutto, ei sis. alv). Suurin osuus (35 %) tuloista saadaan sivuansiotuloista/liitännäiselinkeinoista. Maatalouden myyntituloja tuloista oli 27 %, maatalouden tulotukia 29 % ja metsätuloja 9 %.

Alue	Tilal- lkm	Maatilojen tulot milj. € ja %									
		Maatilojen tulot yhteensä		Maatalouden myyntitulot		Maatalouden tulotuet		Metsätulot		Sivuan- siot/ liitännäis- elinkeinot	
Koko Pirkanmaa	4 563	420,03	100	114,14	27	119,96	29	39,67	9	146,27	35
Etelä-Pirkanmaa	595	59,81	14	14,56	24	17,72	30	4,85	8	22,68	38
Lounais-Pirk.	1 028	94,53	23	28,13	30	28,86	31	5,94	6	31,60	33
Luoteis-Pirk.	589	44,05	10	9,17	21	12,99	29	3,01	7	18,89	43
Tampereen	1 763	165,41	39	47,35	29	44,28	27	16,97	10	56,81	34
Ylä-Pirkanmaa	588	56,22	13	14,93	27	16,11	29	8,90	16	16,28	29

Taulukko 2. Maatilojen tulot Pirkanmaan seutukunnissa 2010.

Seutukunnittaisia eroja maatilojen tulovirroista löytyy. Maatalouden myyntitulojen osuus on suurin Lounais-Pirkanmaalla kun taas metsätulojen osuus suhteessa suurin Ylä-Pirkanmaalla. Sivuan-
sioiden osuus seutukunnista on suurin Luoteis-Pirkanmaalla.

Alue	Maatalouden myyntitulot tuotantosunnittain (% kokonaistuloista)						
	maito	naudanliha	sianliha	muu liha	kananmunat	viljat	muut kasvit
Koko Pirkanmaa	41	8	14	11	1	16	9
Etelä-Pirkanmaa	41	9	18	0	1	22	8
Lounais-Pirk.	30	6	31	4	2	19	7
Luoteis-Pirk.	54	12	9	0	1	16	8
Tampereen	41	8	6	20	0	14	11
Ylä-Pirkanmaa	49	7	4	15	5	12	8

Taulukko 3. Maatalouden myyntitulot tuotantosunnittain Pirkanmaalla ja seutukunnissa vuonna 2010.

Maatalouden myyntitulot Pirkanmaalla olivat yhteensä 114 milj. € Vuonna 2010. Maidon osuus maatalouden myyntituloista oli 41 % ja viljan 16 %.

Luoteis- ja Ylä-Pirkanmaalla maidon osuus maatalouden myyntituloista oli suurempi kuin keskimäärin. Viljan ja sianlihan osuus oli keskimääräistä suurempi Etelä- ja Lounais-Pirkanmaalla. Maatilojen kokonaisrahavirrat ovat olleet hienoisessa nousussa kaikissa Pirkanmaan seutukunnissa vuodesta 2000 vuoteen 2010.

1.8 Metsätalous

Metsätalouden välillinen vaikutus Pirkanmaan taloudessa on suuri. Metsänomistajat ovat viime vuosina saaneet kantorahatuloja keskimäärin 114 milj. € vuodessa. Kaikkien aikojen korkein kantorahavirta oli vuonna 2008, jolloin niitä kertyi noin 162 milj. €

Metsätalouden kokonaiskustannukset ovat olleet vuosittain keskimäärin 22 milj. € Tässä luvussa ei ole mukana puunkorjuun kustannuksia, ne on jo otettu huomioon kantohinnassa. Valtion tuki metsänhoito- ja metsänparannustöihin on ollut vuositasolla noin 2,3 milj. €

Metsämaata	890 000 ha
Yksityiset omistavat	743 000 ha
Yksityismetsälöitä	25 467 kpl
Puuston tilavuus	128 795 000 m ³
Puuston kasvu	5 600 000 m ³ /v
Markkinahakkuut	3 159 000 m ³ /v
Tiukasti suojellut metsät	18 000 ha
Bruttokantorahatulot	132 000 000 €v

Taulukko 4. Pirkanmaan metsät

Pirkanmaan uuden metsäohjelman 2012-2015 mukaan vuosittainen hakkuukertymätavoite on 4,4 milj. m³. Edellisen metsäohjelman seurantaraportti kertoo, että Pirkanmaan metsävarat ovat kasvussa. Hakkuita tehtiin vuonna 2010 lähes 10 000 hehtaaria enemmän kuin edellisvuonna, noin 39 000 hehtaaria. Ainespuun vuotuisissa hakkuissa päästiin kuitenkin vain noin 75 prosenttiin tavoitteesta. Hakkuiden alhainen taso johtaa maakunnan metsävarojen kasvuun ja ikääntymiseen. Taimikon- ja nuoren metsän hoidossa kunnostauduttiin vuonna 2010. Hehtaareja kertyi noin 13 400 eli yli tavoitetason.

Pirkanmaan metsäteollisuuden liikevaihto vuonna 2010 oli 2 131 milj. € ja viennin arvo 1 182 milj. €. Pirkanmaan metsäteollisuuden liikevaihto lähti vuosien 2008–2009 laskun jälkeen kasvuun. Vuonna 2010 kääntyi edellisen vuoden 13,4 %:n lasku jo 11,9 %:n kasvuksi ja sitä kertyikin jokaisena vuosineljänneksenä. Toimiala kasvoi myös koko maan alueella, joskin hieman rivakampaa 18,4 prosentin vauhtia.

Työpaikkoja Pirkanmaan metsäteollisuudessa on 7 800 ja toimipaikkoja 484. Vaihtelevasti kehittynyt Pirkanmaan metsäteollisuuden palkkasumma kääntyi vuoden 2009 voimakkaan 13,6 % laskun jälkeen orastavaan kasvuun vuoden 2010 aikana (2,2 %). Koko maan tasolla metsäteollisuuden palkkasumma laski vielä vuoden 2010 aikana 1,3 %.

Metsäteollisuuden vientiliikevaihto laski kolme perättäistä vuotta huipentuen vuoden 2009 voimakkaaseen, 14,5 % laskuun. Vuoden 2010 aikana toimialan vienti piristyi huomattavasti ja vientiliikevaihto kasvoi 15,8 %. Koko maan tasolla metsäteollisuuden edellisvuosi oli erittäin vahva ja vienti kasvoi Pirkanmaata enemmän, noin 19,5 %.

1.9 Teknoliateollisuus

Teknoliateollisuuden liikevaihto Pirkanmaalla vuonna 2010 oli 5 760 milj. € viennin arvo 3 573 milj. €. Työpaikkoja teknoliateollisuudessa oli 21 400 ja toimipaikkoja 1 080. Teknoliateollisuuden palkkasumma jatkoi vuonna 2009 alkanutta laskuaan vielä 2010 alkuvuodesta. Vuosi 2010 oli metalliteollisuudelle huono koko maan alueella, toimialan kehityksen ollessa heikointa kaikista teollisuudenaloista - palkkasumma laski 3,2 %. Kuitenkin alkuvuodesta 2011 metalliteollisuuden palkkasumma oli koko Suomessa jo 5,5 % kasvussa ja Pirkanmaallakin päästiin lähes samoihin kasvuprosentteihin (5,3 %).

Teknoliateollisuuden toimialojen vienti kasvoi lähes koko 2000-luvun alun. Ennätysmäisen heikon vuoden 2009 jälkeen vienti lähti jälleen 2010 Pirkanmaalla 13 % kasvuun. Kehitys oli maakunnassa selvästi vahvempaa kuin koko Suomen alueella (8,5 %). Viennin kasvu on Pirkanmaalla hidastunut kuitenkin vuoden 2011 ensimmäisellä neljänneksellä 5,2 %:iin, kun koko maan tasolla toimiala on kasvanut selvästi nopeampaa 12 % vauhtia.

1.10 Elintarviketeollisuus

Elintarviketeollisuuden liikevaihto oli Pirkanmaalla 541 milj. € vuonna 2010 ja se supistui Pirkanmaalla jo toista vuotta peräkkäin. Se oli näin ollen ainoa toimiala, joka ei vielä vuonna 2010 saanut oikaistua vuotta aiemmin alkanutta liikevaihdon laskua. Vuonna 2010 Pirkanmaan elintarviketeollisuuden kehitys poikkesi myös koko maan vastaavasta, joka oli jo kääntynyt 3,8 % kasvuun. Pirkanmaan elintarviketeollisuudessa työpaikkoja oli n. 2 600 ja toimipaikkoja 140.

1.11 Bioenergian käyttö Suomessa ja Pirkanmaalla

Uusiutuvan energian osuus kokonaisenergiakulutuksesta on Suomessa 27 % (v. 2010). Tästä uusiutuvan energian

kulutuksesta noin 76 % tuotetaan bioenergialla. Bioenergialla tuotetaan siis n. 20 % kokonaisenergiakulutuksesta. Bioenergian tuotanto Suomessa perustuu 95-prosenttisesti metsäteollisuuden puuperäisten sivutuotteiden ja jätevirtojen hyödyntämiseen. Kierrätyspolttoaineiden, biokaasun, peltobiomassojen ja biopohjaisten polttonesteiden osuus kattaa loput 4 %. Bioenergiaa saadaan siis puuperäisistä polttoaineista, peltobiomassoista, biokaasusta, kierrätys- ja jätepolttoaineiden biohajoavasta osasta. EU-velvoitteiden mukainen tavoite nostaa uusiutuvan energian osuus energian loppukulutuksesta 38 %:iin vuoteen 2020 mennessä.

Suomessa suurimmat uusiutuvan energian kasvutavoitteet kohdistuvat metsähakkeen käyttöön. Vuonna 2009 metsähaketta käytettiin noin 5,4 miljoonaa kuutiometriä. Tavoitteena on, että vuoteen 2020 mennessä hakkeen käyttömäärä nousee lähes kolminkertaiseksi nykyisestä. Myös biomassasta valmistettavien liikenteen biopolttoaineiden merkitys tulee jatkossa kasvamaan. Sokeri- ja öljypitoisista kasveista, puuvartisten kasvien selluloosasta sekä biohajoavista jätteistä valmistetaan bioetanolia ja biodieseliä korvaamaan liikenteen fossiilisia polttoaineita. Muun muassa metsäteollisuus kehittää intensiivisesti niin kutsuttuja biojalostamoja, joissa voidaan valmistaa liikennepolttoaineiksi soveltuvia biopolttoaineita.

Pirkanmaan osuus Suomen kokonaisenergiakulutuksesta oli 5,4 % vuonna 2009. Suurin osa (62 %) Pirkanmaalla käytetystä energiasta tuotetaan fossiililla polttoaineilla. Maakunnan merkittävin energialähde on maakaasu. Maakaasulla tuotetun energian osuus kokonaisenergiakäytöstä on reilu kolmannes ja Pirkanmaalla käytetään noin 15 % Suomeen tuotavasta maakaasusta. Fossiilisista polttoaineista öljyllä tuotetaan noin kolmannes maakunnassa käytetystä energiasta. Fossiilisten polttoaineiden lisäksi merkittäviä energialähteitä ovat puu (12 %), turve (10 %) ja vesivoima (2 %).

Pirkanmaalla tuotettiin energiaa puupolttoaineilla vuonna 2010 yhteensä 2,6 TWh, kun vuonna 2005 vastaava luku oli 2,8 TWh. Puuenergian suhteellinen osuus maakunnan kokonaisenergiakäytöstä on pysynyt 12 %:n tienoilla kiinteän puun energiakäytön kasvusta huolimatta. Tervasaaren sellutehtaan lopettamisen jälkeen nestemäisiä puupolttoaineita ei ole käytetty. Siksi puuenergian absoluuttinen käyttö ei ole noussut samassa suhteessa kiinteän puun energiakäytön kanssa. Nestemäisillä sivutuotteilla tuotettiin vuonna 2005 energiaa 0,7 TWh. Pirkanmaalla käytettiin lämpö- ja voimalaitoksissa vuonna 2010 metsähaketta 434 000 m³ ja metsäteollisuuden sivutuotteita 298 000 m³.

1.12 Matkailu

Matkailutoimialan merkitys Pirkanmaan menestymiselle on kasvanut viime vuosina. Tampereen ja Pirkanmaan elämystalouden strategian visiona on esitetty, että vuonna 2020 Pirkanmaan elämystalouden vetovoima ja kilpailukyky perustuvat alueen hyvään saavutettavuuteen, vahvoihin kärkiyrityksiin, omaleimaiseen tarjontaan, yhteistyöhön ja liiketoimintamallien aktiiviseen uudistamiseen.

Vuonna 2009 kotimaisia matkailijoita majoittui Pirkanmaalla noin 750 000, ja ulkomaalaisia 94 000. Ulkomailta saapuneista vierailijoista noin 80 % on tullut Pirkanmaalle Euroopan maista. Suurimmat yksittäiset tulomaat olivat vuonna 2009 Venäjä (14 %), Saksa (12 %) ja Ruotsi (11 %). Suurin osa Pirkanmaalle saapuneista matkailijoista on yöpynyt Tampereella, vuonna 2009 yöpymisistä tapahtui 96 % Tampereella. Maakunnassa majoituspalveluja tarjosi noin 40 majoitusliikettä, joissa oli yhteensä 3300 huonetta¹.

Tilastokeskuksen (2012) mukaan yöpymisten lukumäärä oli Pirkanmaalla vuonna 2010 yhteensä 1 500 774 ja vuonna 2011 yhteensä 1 514 697. Nämä luvut sisältävät kaikki majoitusliikkeet, joissa on vähintään 10 huonetta, mökkiä tai sähköpistokkeella varustettua matkailuvaunupaikkaa sekä retkeilymajat.

Pirkanmaan vetovoima perustuu pitkälti Tampereen vetovoimaisuuteen, jota ovat täydentäneet maaseudun majoitus-, kokous-, ruoka- sekä elämyspalvelut. *Maaseutumatkailu* on osa matkailuelinkeinoa ja sen vetovoimatekijöitä Pirkanmaalla ovat mm. luonnon- ja kulttuurimaisemat, vesistöt, luonnonrauha, luonnonantimet, maaseutukulttuuri sekä mahdollisuus harrastaa maaseutukulttuuriin ja/tai luontoon liittyviä aktiviteettejä.

2 Ohjelmakauden 2007-2013 tulokset ja vaikuttavuus Pirkanmaalla

Ohjelmakauden 2007-2013 vaikutuksia arvioidaan sekä tilastoaineistosta rahoituksen ja määrällisten tavoitteiden osalta että maaseudun kehittämisen asiantuntijoille suunnatuista haastatteluista ja kyselyistä saaduista aineistosta.

Pirkanmaan maaseutuohjelman painopistealueita ja tavoitteita maatalouden, maaseudun, metsätalouden, bioenergian, maaseudun muun yritystoiminnan, koulutuksen, yhteisöllisyyden ja ympäristön tilan osalta tarkastellaan myönnetyt

¹ Lukuihin on huomioitu vähintään 10 huonetta tai lomamökkiä sisältävät majoituspaikat.

rahoituksen sekä ohjelmassa määriteltyjen indikaattoreiden avulla. Nämä ohjelman määrällisen tavoitteet koskevat uusien työpaikkojen, uusien yritysten, uusien tuotteiden, koulutettujen henkilöiden sekä tiedotus- ja aktivointitilaisuuksien määrää. Tilastoaineisto sisältää myös yhteenvedotiedot kuluvalle ohjelmakaudella myönnettyistä tuista toimintalinjoittain ja toimenpiteittäin. Hankkeiden ja yritystukien osalta aineistosta selviää myös kokonaisrahoituksen eri rahoituslähteet. Lisäksi ohjelman vaikuttavuutta arvioidaan vaikuttavuusselvitystä varten tehdyissä kysely- ja haastattelututkimuksissa.

Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelman 2007-2013 väliarvioinnissa (Suomen aluetutkimus FAR, 2010) todetaan, että myönteisiä vaikutuksia ovat yhteisöllisyyden ja yhteistyön lisääntyminen, parantunut viihtyvyys ja maaseudun kilpailukyky asuinympäristönä, vahvistunut ja monipuolistunut yrittäjäyys ja pienyritystoiminta sekä maa- ja elintarviketalouden säilyminen ja kehittyminen.

Manner-Suomen maaseutuohjelman toteutuksen suurimmiksi ongelmakohtiksi nousivat aidon kokeilevan kehittämisen ja joustavan toiminnan vaikeus, kun huomio kiinnittyy ensisijaisesti rahoitukseen ja byrokraatiaan. Toiseksi potentiaalisia toimijoita ja toimintoja jää ohjelman ulkopuolelle eri syistä, minkä vuoksi osa ohjelman potentiaalista jää myös toteutumatta. Kolmanneksi isompien kokonaisuusien rakentaminen koetaan vaikeana muun muassa hanketyypittelyn vuoksi. Lisäksi byrokratian vähentämistarve korostui voimakkaasti. Vaikuttavuuden osalta ohjelman suurin haaste on selvästi se, kuinka kehittämisohjelma voisi palvella kehittämistä pelkän tukemisen ja rahoittamisen sijaan.

2.1 Myönnetty rahoitus toimintalinjoittain ja toimenpiteittäin

Vaikuttavuusselvityksen liitteessä 1 verrataan maaseutuohjelman rahoitussuunnitelmaa ja toteutunutta rahoitusta tammikuun alusta 2007 kesäkuun loppuun 2012 toimintalinjoittain ja toimenpiteittäin. Lineaarisesti rahoituksesta olisi pitänyt kulua 79 % (5,5 vuotta 7 vuodesta). Tarkkaa lineaarista vertailua on kuitenkin vältettävä, sillä tukia ei ole myönnetty heti maaseutuohjelmakauden alussa eikä muutenkaan tasaisesti ohjelmakauden aikana.

Kesäkuun loppuun 2012 mennessä maaseutuohjelman kokonaisrahoituksesta on käytetty (myönnetty) 73 %. ELY on käyttänyt 75 % ja toimintaryhmät 68 % rahoituksestaan. Kokonaisuudessaan rahoitusta on myönnetty 43,3 milj. €

Toimintalinjan 1 (maa- ja metsätalouden kilpailukykyyn parantaminen) rahoituksesta on käytetty yhteensä 42 % eli 4,7 milj. € ELYn osalta jäädään 42 prosenttiin, kun taas Leader-toimintaryhmät ovat käyttäneet toimintalinjan 1 rahoituksestaan 55 %.

Toimintalinjan 3 (maaseutualueiden elämänlaatu ja maaseudun elinkeinoelämän monipuolistaminen ja kehittäminen) rahoituksesta on käytetty 82 %. ELY on käyttänyt 87 % ja toimintaryhmät 67 %. Toimintalinjan 3 rahoitus on yhteensä 36 milj. € *Toimintalinjan 4* (leader) rahoituksesta on käytetty 72 % eli yhteensä 2,9 milj. €

Rahallisesti suurin toimenpide on 312 mikroyritysten perustaminen ja kehittäminen, johon on tällä maaseutuohjelmakaudella käytetty jo 18,3 milj. € (ELY 15,6 ja toimintaryhmät 2,7 milj. €). Muita suuria toimenpiteitä ovat 321 elinkeinoelämän ja maaseudun peruspalvelut 6,1 milj. € (ELY 4,9 ja toimintaryhmät 1,2 milj. €) ja 322 kylien kunnostus ja kehittäminen 4,2 milj. € (ELY 1,3 ja toimintaryhmät 2,9 milj. €). Leader-toimintaryhmien hallinnon kuluihin rahaa on käytetty (toimenpide 431) 2,6 milj. €

Kun verrataan kesäkuun loppuun 2012 mennessä myönnettyjä tukia maaseutuohjelman rahoitussuunnitelmaan, voidaan todeta, että rahoituksen käyttöaste vaihtelee huomattavasti toimenpiteittäin. Yli 100 % rahoitussuunnitelman budjetista on käytetty jo toimenpiteissä 312 mikroyritysten perustaminen ja kehittäminen, 321 elinkeinoelämän ja maaseudun peruspalvelut ja 431 toimintaryhmien omat kulut. Myös toimenpiteeseen 111 ammatillista koulutusta ja tiedotusta koskevat toimet budjetoiduista varoista on käytetty melkein 100 %.

Sen sijaan budjetoidusta on käytetty noin 20 % toimenpiteissä 123 maa- ja metsätaloustuotteiden arvon lisääminen, 124 yhteistyö maatalouden ja elintarvikealan sekä metsätalouden uusien tuotteiden, menetelmien ja tekniikoiden kehittämiseksi sekä 311 taloudellisen toiminnan laajentaminen maatalouden ulkopuolelle.

2.1.1 Hankkeiden ja yritystukien kokonaisrahoitus 1/2007-6/2012

Pirkanmaan ELY-keskuksen myöntämien hanketukien osalta hankkeiden kokonaisrahoitus ajanjaksolla 1/2007-6/2012 oli 21 milj. € ELY:n myöntämien yritystukien osalta hankkeiden kokonaisrahoitus kohosi 62 milj. euroon. Toimintaryhmien hanketuissa hankkeiden kokonaisrahoitus oli noin 15 milj. € ja yritystukien osalta noin 9 milj. €. Laskelmassa kokonaisrahoitukseen luetaan mukaan EU:n ja valtion tukien lisäksi kuntien hanketuki, muu julkinen rahoitus sekä yksityinen rahoitus, joka jaetaan rahalliseen osuuteen ja vastikkeettomaan työhön.

ELY:n hanketuissa EU:n tuen osuus on 37 % ja myös valtion tuen osuus on 37 % kokonaisrahoituksesta. Yksityinen rahallinen osuus ELY:n hankkeiden kokonaisrahoituksesta on 16 % ja kuntien rahoitusosuus 9 %.

Sekä ELY:n että toimintaryhmien myöntämistä yritystukihankkeista 73 % rahoitetaan yksityisesti. EU:n tuen osuus on 12 % ja valtion tuen 15 % kokonaisrahoituksesta.

Toimintaryhmien myöntämässä hanketuissa EU:n ja valtion myöntämät tuet ovat Pirkanmaalla olleet noin 58 % hankkeen kokonaisrahoituksesta. EU:n osuus on ollut hankkeiden kokonaisrahoituksesta 34 % ja valtion osuus 24 %. Toimintaryhmien hankkeiden yksityisestä 24 %:n rahoitusosuudesta on ns. talkootyötä 8 %.

2.1.2 Maaseudun yritystuet

Maaseudun yritystuet ovat merkittävä osa maaseutuohjelman rahoituksesta. Ohjelmakaudella kesäkuun 2012 loppuun mennessä yritystuet edustivat 42 prosenttia kaikista maaseutuohjelman myönnettyistä tuista Pirkanmaalla. Seuraavassa tarkastellaan Pirkanmaan tilannetta ja ELY:n ja toimintaryhmien myöntämiä tukia koko maan maaseudun yritystukiin verrattuna. Koko maan tiedot ovat Rambollin Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelman 2007-2013 arvioinnin osaraportista "Erillisselvitys maaseudun yritysrahoituksesta" (1/2012).

Maaseudun yritystuet pääosin investointitukea

Maaseutuohjelmakaudella kesäkuun 2012 loppuun mennessä maaseudun yritystukia on myönnetty Pirkanmaalla yhteensä 18 milj. € ELY:n kautta rahoituksesta on myönnetty 86 % ja Leader-toimintaryhmien kautta 14 %.

Maaseudun yritystukia on myönnetty yhteensä 713 kpl, joista ELY on myöntänyt 73 % ja toimintaryhmät 27 %. Pirkanmaalla suurin osa myönnettyistä tuista on ollut yrityksen investointitukia, yhteensä 14 milj. € ja 79 % maaseudun yritystuista. Koko maassa investointitukina on jaettu 90 % maaseudun yritystuista.

Keskimääräiset yritystuet

Pirkanmaalla ajanjaksolla 1/2007-6/2012 keskimääräinen investointituki oli noin 25 000 € ELY:n myöntämät investointituet olivat keskimäärin noin 30 000 €/hanke. Toimintaryhmien myöntämät investointituet olivat pienempiä, noin 10 000 €/hanke, mikä johtuu maaseutuohjelmassa sovitusta työnjaosta. Myönnettyissä yrityksen kehittämis- ja käynnistystukien keskiarvoissa ei sen sijaan ollut suurta eroa ELY:n ja toimintaryhmien välillä. Yrityksen kehittämistukea myönnettiin Pirkanmaalla keskimäärin 9 000 € ja käynnistystukea 23 500 €

Koko maassa keskimääräisen investoinnin koko on noin 110 000 euroa, josta keskimäärin 26 % (noin 30 000 €toimenpide) on julkista rahoitusta. Yrityksen käynnistymistukitoimenpiteet olivat keskimäärin noin 45 000 € ja yrityksen kehittämistöimenpiteet noin 18 000 € Sekä käynnistys- että kehittämistukitoimenpiteistä keskimäärin puolet oli rahoitettu julkisilla varoilla.

Yritystukien saajat

Koko maan osalta suurimmat toimialaluokituksen (TOL 2008) mukaan jaotellut yritystukien saajaryhmät (osuus tuensaajista) koko maassa on esitetty taulukossa 5.

Toimiala	Osuus yritys- tuen saajista % koko maa	Osuus yritys- tuen saajista % Pirkanmaa
Majoitus- ja ravitsemustoiminta	11,7	14,6
Metallituotteiden, elektroniikan ja sähkölaitteiden valmistus	8,0	13,2
Metsätalous ja puunkorjuu	7,1	2,6
Moottoriajoneuvojen korjaus ja kauppa	7,0	9,4
Elintarvikkeiden ja juomien valmistus	6,9	3,8
Taiteet, viihde ja virkistys	6,8	8,6
Rakentaminen	6,0	7,5
Muiden laitteiden valmistus, huolto ja asennus	5,8	6,0
Saha-, puu- ja paperituotteiden valmistus	5,5	5,8
Terveys- ja sosiaalipalvelut	5,0	3,8

Taulukko 5. Suurimmat toimialaluokituksen (TOL 2008) mukaan jaotellut yritystukien saajaryhmät (% yritystuen saajista) koko maassa ja Pirkanmaalla.

Pirkanmaalla koko maata suuremmat yritystukien saajaryhmät ovat erityisesti majoitus- ja ravitsemustoiminnassa, metallituotteiden, elektroniikan ja sähkölaitteiden valmistuksessa, moottoriajoneuvojen korjauksessa ja kaupassa, rakentamisessa sekä taiteet, viihde ja virkistys -toimialalla. Sen sijaan metsätalous ja puunkorjauksen sekä elintarvikkeiden ja juomien valmistus -toimialoilla jäätiin yritystuen saajaryhmissä huomattavasti alle koko maan keskiarvojen. Investointituen suurin saajaryhmä oli sekä koko maassa että Pirkanmaalla majoitus- ja ravitsemustoiminta.

Toimiala	Osuus investointituen saajista % koko maa	Osuus investointituen saajista % Pirkanmaa
Majoitus- ja ravitsemustoiminta	11,0	13,0
Metallituotteiden, elektroniikan ja sähkölaitteiden valmistus	9,0	11,4
Metsätalous ja puunkorjauksen	8,0	
Moottoriajoneuvojen korjaus ja kauppa	7,0	7,3
Elintarvikkeiden ja juomien valmistus	7,0	
Taiteet, viihde ja virkistys		7,5
Rakentaminen		5,3
Saha-, puu- ja paperituotteiden valmistus		5,4

Taulukko 6. Suurimmat toimialaluokituksen (TOL 2008) mukaan jaotellut investointitukien saajaryhmät (% yritystuen saajista) koko maassa ja Pirkanmaalla.

Viisi suurinta toimialaa kattavat noin 42 % kaikista investointitukea saaneista yrityksistä koko maassa. Pirkanmaalla suurimpien investointitukia saaneiden ryhmien joukkoon pääsevät myös taiteet, viihde ja virkistys sekä saha-, puu- ja paperituotteiden valmistus. Pirkanmaan viisi suurinta toimialaa kattavat 44,6 % kaikista investointitukea saaneista yrityksistä.

2.2 Määrälliset indikaattorit – uudet yritykset, työpaikat ja koulutukset

Pirkanmaan maaseutuohjelmassa 2007-2013 on asetettu useita määrällisiä tavoitteita ohjelman vaikutuksesta syntyvistä työpaikoista, uusista yrityksistä ja uusista tuotteista sekä pidetyistä koulutustilaisuuksista. Vertailua toteutuneen ja tavoitteiden välillä vaikeuttaa se, että MAVI:n Manner-Suomen maaseudun kehittämissuunnitelma 2007-2013 tietokannasta ajatut indikaattoritiedot eivät ole täysin luotettavia, sillä hanketoimijoiden ilmoittamia lukuja ei pystytä tarkastamaan ja myös lukujen laskenta- ja ilmoitustavat saattavat vaihdella. Suuntaa antavia tietoja kuitenkin saadaan. Vertailua on myös tehty hankkeiden omiin tavoitteisiin (MAVI:n tietokannasta) taulukossa 10.

Uusia kokoaikaisia työpaikkoja maaseutuohjelmakaudella tavoitellaan 550 kpl ja säilytettyjä työpaikkoja 1 430 kpl. MAVI:n tietokantaan on ilmoitettu toistaiseksi vain n. 100 uutta ja säilytettyä työpaikkaa. Määrä on pieni tavoitteeseen verrattuna. Voi olla, että kaikkia työpaikkoja ei ole tilastoihin kirjattu.

Koulutus- ja tiedotushankkeissa (toimenpide 331) osallistujien määrätavoite 3 400 on jo tässä vaiheessa maaseutuohjelmakautta täyttynyt. Koulutettuja on ollut 4 200. Aktivointi- ja tiedotustilaisuuksiin osallistuneita on ollut yhteensä 5 700 kuluneella ohjelmakaudella.

Uusia tuotteita ja tekniikoita käyttöön ottaneiden yritysten määrä on 23, mikä on noin kolmannes tavoitteesta. Uusien palveluiden tavoite on sen sijaan ylittynyt kirkkaasti. MAVI:n tietokannan mukaan toteutunut palvelujen määrä on 295, kun maaseutuohjelman tavoite on 127.

Indikaattori	Maaseutuohjelman tavoite	Hankkeiden omat tavoitteet (MAVI)	Toteutuma (MAVI)
Uudet kokoaikaiset työpaikat	550	(52)	(44)
Säilytetyt työpaikat, yhteensä	1 430	(62)	(62)
Koulutettujen määrä (koulutushankkeet, toimenpide 331)	3 400	2 758	4 252
Aktivointi- ja tiedotustilaisuuksiin osallistuneet		3 380	5 763
Uusia tuotteita ja/tai uusia tekniikoita käyttöön ottaneiden tilojen/yritysten lukumäärä	63	48	23
Uusien palvelujen määrä	127	291	295

Taulukko 7. Työpaikat, koulutetut ja uudet tuotteet ja palvelut - maaseutuohjelman tavoiteindikaattoreiden vertailu toteutuneeseen kuluvalle maaseutuohjelmakaudella.

Kylien kehittämissuunnitelmia on Pirkanmaalla tehty 53 kpl. Toimintaryhmistä Kantri ja Joutsenten reitti ovat tehneet eniten kylien kehittämissuunnitelmia. Ympäristön hoito/suojelu/maisemasuunnitelmia on tehty 65, joista yli puolet PoKon alueella.

Alue	Laaditut/päivitetyt kylien kehittämissuunnitelmat (kpl)	Laaditut/päivityt ympäristön hoito/suojelu/maisemasuunnitelmat (kpl)
Pirkanmaa yhteensä	53	65
Pomoottori	6	3
Kantri ry	19	5
Joutsenten reitti	17	3
PoKo	3	33

Taulukko 8. Laaditut/päivitetyt kylien kehittämissuunnitelmat ja ympäristön hoito/suojelu/maisemasuunnitelmat Pirkanmaalla ja toimintaryhmien alueilla kuluvalle maaseutuohjelmakaudella.

2.3 Maaseutuohjelman kehittämistarpeet/heikkoudet

Pirkanmaan maaseutuohjelman (2007-2013) vaikutuksista ja vaikuttavuudesta teetetyt selvityksen (2012) mukaan suurin kritiikki maaseutuohjelman arvioinnissa kohdistui hankkeiden byrokraatiaan ja joustamattomuuteen. Asiakaslähtöisyyttä ja joustavuutta on näin ollen kehitettävä.

Jos halutaan mitattavia tuloksia, maaseutuohjelman tavoitteiden asettamista on terävöitettävä ja mitattavien tulosten keräämisestä hyödynnettävään muotoon tulee kehittää.

Maa- ja metsätalous ovat olleet maaseudun kehityksen tukipilareita, eikä elinvoimaista maaseutua ole ilman niitä. Molemmat sektorit ovat suurien muutoksien alla ja niiden merkitys maaseudun elinvoiman lähteenä tulee vähenemään. Se ei tarkoita, että näihin sektoreihin pitäisi maaseudulla panostaa vähemmän, pikemminkin päinvastoin. Kuitenkin maaseutuohjelman toimintalinjan 1, maa- ja metsätalouden kilpailukyvyyn parantaminen, budjetoiduista varoista on käytetty tällä ohjelmakaudella vasta 42 %.

Maatalouden rakennekehitys jatkuu vauhdikkaana. Tilakoko kasvaa, tilamäärä vähenee ja tilat erikoistuvat entistä enemmän. Tilakoon kasvaessa myös riskit kasvavat ja viljelijän yrittäjäosaaminen korostuu. Maataloustuotantoon ei investoida sen huonon kannattavuuden vuoksi. Tarvitaan koulutusta, verkostoitumista, innovaatioita, kuluttajan päätöksiä ostaa kotimaista ja koko ruokaketjun parempaa yhteistyötä, jotta maatalous voi kantaa vastuunsa maaseudun elinvoimaisuudesta myös tulevaisuudessa. Toisaalta lisääntyvä määrä osa-aikataloja voi tuottaa palveluita muille tiloille, yrityksille ja asukkaille. Myös globaali ruuan kysynnän kasvu tuo mahdollisuuksia myös Suomen maataloudelle. Kyselytutkimuksessa arvioitiin, että Pirkanmaan maaseutuohjelma ei ole onnistunut myönteisesti vaikuttamaan maatalouden kannattavuuden ja erikoistuneen maatalouden toimintaedellytysten turvaamiseen.

Elintarviketeollisuus Pirkanmaalla on ollut viime vuosina yksi heikommin kehittyneistä teollisuudenaloista. Lähiruuan kasvavasta kysynnästä huolimatta alan kehitys on polkenut paikoillaan. Myös maaseutuohjelmassa yritystukia on myönnetty elintarvikkeiden jalostajille vähemmän kuin muualla Suomessa.

3 Maaseudun kehittämisstrategia

3.1 Tulevaisuuden maaseutu Pirkanmaalla

Pirkanmaan maaseutualueet ovat voimakkaan rakennemuutoksen piirissä. Tampereen seutu on Pirkanmaan veturi-alue yrittäjyydessä ja osaamisessa vuonna 2020. Kaupunkialueet ja maaseutu ovat entistä tiiviimmässä toiminnallisessa vuorovaikutuksessa liittyen muun muassa paikallisiin elintarvike- ja energiantuotantoketjuihin sekä maaseudun tarjoamiin virkistysmahdollisuuksiin. Työssäkäynti keskuksissa ja asuminen taajaman läheisellä maaseudulla tukevat maaseudulla asumista ja siellä harjoitettavaa elinkeinotoimintaa. Ydin ja harvaan asutulla maaseudulla palvelut etäännyvät. Etenkin näillä alueilla sähköiset palvelut korvaavat osittain etäännyviä palveluja.

Maaseudun asukkaiden palvelut tuotetaan asiakaslähtöisesti paikalliset olosuhteet huomioiden. Palvelujen saavutettavuus turvataan toimivilla infrastruktuuripalveluilla. Toimivat liikenne- ja tietoliikenneyhteydet sekä uusiin toimintamalleihin perustuvat yhteis palvelupisteet ovat tärkeä osa maaseudulla asuvien ja yrittävien sujuvaa arkea. Aktiivinen vapaaehtoisuus (ns. kolmas sektori) tuottaa hyvinvointia maaseudulle enenevässä määrin.

Maaseudulla on entistä enemmän erikoistuneita mikro- ja pk-yrityksiä monipuolisten maatalojen lisäksi. Maatalojen lukumäärä on vähentynyt, mutta maaseudulla asuu entistä enemmän nykyaikaisen infrastruktuurin piirissä olevia vakituksia sekä vapaa-ajan asukkaita. Maatalojen lukumäärä alenee nykyisestä noin 4500 tilasta vuoteen 2020 mennessä alle 3500:een (TNS, Suomen Gallup Elintarviketieto Oy 2012).

Erilaisten maaseutualueiden vahvuudet huomioidaan maaseudun kehittämistyössä. Maaseudun toimijoiden vuorovaikutus tiivistää yhteistyötä ja rakentaa yhteisöllisyyttä. Maaseudun toimijoiden vastuullinen toiminta edistää Pirkanmaan maaseudun tasapainoista taloudellista, sosiaalista, kulttuurista ja ekologista hyvinvointia.

Pirkanmaan maaseutu tarjoaa monipuolisen ja yhteisöllisen ympäristön yrittää, asua ja virkistäytyä. Tähän ympäristöön kuuluvat toimiva infrastruktuuri, hoidetut pellot ja metsät, monimuotoinen puhdas luonto sekä kulttuurimaisema.

Maaseudulla toimii asiakaslähtöisiä ja dynaamisia elintarvike-, energia- ja palveluverkostoja. Toiminnot perustuvat entistä suljetumpiin ainekiertoihin ja energiaa säästäviin prosesseihin, jotka edistävät ympäristöä säästävään biotalouteen siirtymistä.

Kuva 2. Pirkanmaan maaseudun visio

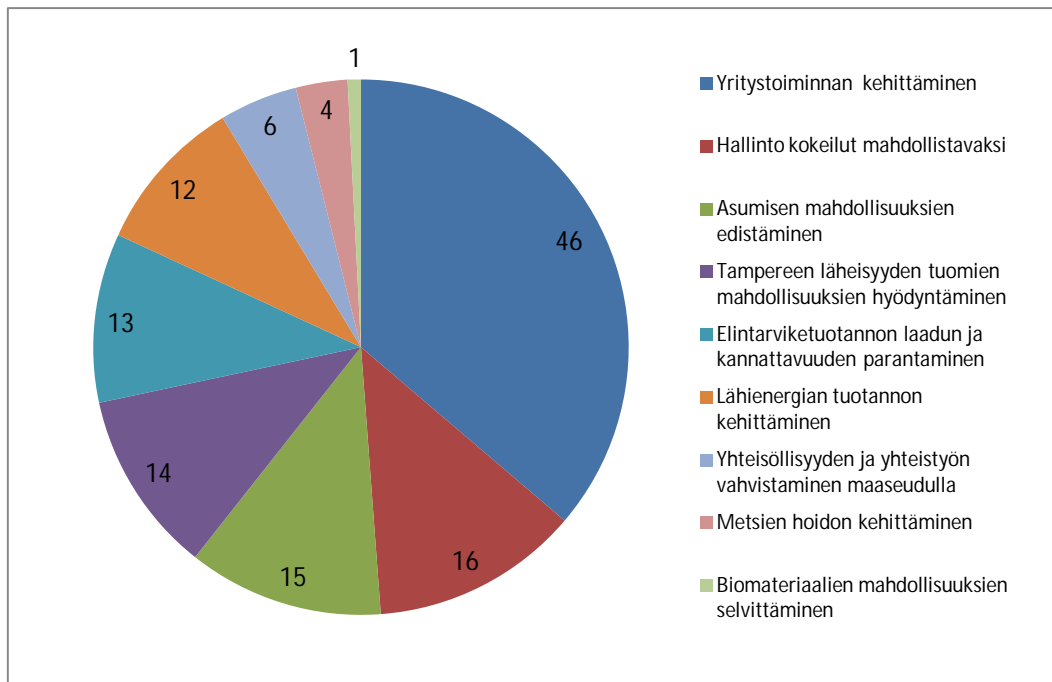
3.2 Esiin nousseet kehittämistarpeet

Strategiatyön lähtökohtana oli löytää maaseudun ihmisten ja organisaatioiden kehittämistarpeet ja tavoitteet sekä kehittämistyön painopistealueet. Pirkanmaalaisten toimijoiden kuuleminen toteutettiin työkokouksissa, työpajoissa ja seminaarissa. Pirkanmaalla järjestettiin kolme työpajaa, jotka olivat kaikille avoimia tilaisuuksia. Kaikista työpajoista tiedotettiin Aamulehdessä. Viidennessä luvussa on kuvattu strategian valmisteluprosessi. Työpajojen tulosten perusteella esiin nousi yhdeksän kehittämisteemaa:

- **Maaseudun yritystoiminnan edellytysten parantaminen**
- **Asumisen mahdollisuuksien edistäminen**
- **Elintarviketuotannon laadun ja kannattavuuden parantaminen**
- **Lähienergian tuotannon ja käytön edistäminen**
- **Maaseudun ihmisten yhteisöllisyyden ja yhteistyön edistäminen**
- **Tampereen läheisyyden tuomien mahdollisuuksien hyödyntäminen**
- **Metsien hoidon ja metsään liittyvien elinkeinojen kehittäminen**
- **Biomateriaalien mahdollisuuksien selvittäminen**
- **Maaseutuympäristön hoito**

Lisäksi läpileikkaavina teemoina esiin nousivat *kaupungin ja maaseudun välisen vuorovaikutuksen tiivistäminen* sekä *hallinnon joustavuuden lisääminen*. Maaseuturahaston tavoitteisiin liittyviä läpileikkaavia teemoja ovat lisäksi *innovaatiot, ilmastonmuutos ja ympäristö*.

Kuvassa 3. on esitetty Tulevaisuustyöpajassa (27.3.2012) esiin nousseet kehittämisteemat osallistujien äänestystuloksen mukaisessa priorisointijärjestyksessä. Työpajaan osallistujat äänestivät kahta keskeisintä kehittämiskohdetta. Ylivoi- maisesti eniten ääniä sai **yritystoiminnan kehittäminen**. Ääniä annettiin yhteensä 127 kappaletta ja äänestystulos ja- kautui seuraavasti:

Kuva 3. Tulevaisuustyöpajan äänestystulos maaseudun kehittämisteemoista

3.3 Pirkanmaan maaseudun kehittämisstrategia ja sen painopistealueet

Pirkanmaan Maaseutuohjelman (2014-2020) strategia tukee maaseudun alueellisesti vaikuttavaa kehittämistyötä osana uutta Pirkanmaan maaseutuohjelmaa. Alueiden, asukkaiden ja elinkeinojen erilaiset tarpeet huomioidaan maaseudun kehittämisessä. Maaseudun asukkailla, paikallisyhteisöillä sekä elinkeinojen kehittäjillä on monenlaisia mahdollisuuksia edistää maaseudun kestävä kehitystä. Maakunnan painotuksia tulevalle ohjelmakaudella ovat:

- **Yritys- ja elinkeinotoiminnan kehittämistoimet (mm. elintarvikkeet, lähienergia, biomateriaalit ja sukupolenvaihdokset)**
- **Maaseudun palvelut ja niiden saavutettavuus (mm. tietoliikenneyhteydet ja sähköiset palvelut)**
- **Yhteisöllisyys ja yhteistyö**
- **Biotalous**
- **Osaaminen ja koulutus**

Näihin painopistealueisiin sisältyy yhdeksän eri teemaa, jotka on kuvattu alaluvuissa 3.3.1 – 3.3.9. Seutukuntaakohtaisia painotuksia on tarkasteltu luvussa 3.4.

Maaseudun kehittämistoimien vaikuttavuuden lisäämiseksi kehittämistyössä kiinnitetään huomiota olemassa olevien rakenteiden hyödyntämiseen, elinvoimaisten kylien kehittämiseen sekä elävän maaseudun vetovoimaisuuden lisäämiseen. Kehittämistyössä etsitään uusia innovatiivisia ratkaisuja ja toimintamalleja sekä maakunnasta että sen ulkopuolelta tulevaa huippuosaamista hyödyntäen.

3.3.1 Maaseudun yritystoiminnan kehittäminen

Maaseudun yritystoiminnan edellytysten kehittämistyössä keskeistä on maaseutuyrittäjyyden mukautumiskykyisyyden vahvistaminen, sen huomioon ottaminen ja hyödyntäminen. Keinoja tähän ovat muun muassa koulutuksen tarjoaminen,

verkostolähtöinen kehittäminen sekä hallinnon joustavuuden lisääminen ja kehittäminen entistä enemmän kokeilut mahdollistavaksi. Näin voidaan luoda enemmän tilaan maaseudun innovaatioille.

Yritysten verkostoitumista edistetään hanketoiminnalla. Kehittämishakuiset yritykset ovat avainasemassa yritysverkostoissa ja ne toimivat vetureina omilla toimialoillaan. Maaseudun kehittämistyössä on tärkeää löytää nämä kehittämishakuiset toimijat ja kohdentaa tarkoituksenmukaiset resurssit veturiyritysten ja niiden muodostamien verkostojen toiminnan kehittämistyöhön. Hyvien liikenneyhteyksien piirissä olevan maakunnan maaseudun elinkeinotoiminnan kehittämistyössä panostetaan myös tuotekehitykseen ja viennin edistämiseen.

Keskeisiä maaseutuyrittämisen kasvumahdollisuuksia tarjoavat hyvinvointipalveluiden tuottaminen, ympäristöyrittäjä, lähiruuan tuotanto/-jalostus erikoistuotteeksi, maaseutumatkailu sekä lähienergian tuotanto ja siihen liittyvä yrittäminen. Internetin ja monikanavaisuuden merkitys korostuu markkinoinnissa. Esimerkiksi korkean arvonlisän erikoistuotteissa asiakkaat kysyvät räätälöityjä tuotteita ja tuote-palveluyhdistelmiä. Asiakslähtöiset, erilaisille kuluttajaryhmille kohdennetut luovat tuote-palvelukonseptit ovat entistä tärkeämpiä maaseutuyrittämisen elementtejä. Maaseutuelinkeinojen kehittämistyössä panostetaan asiakaslähtöisiin, ympäristöystävällisiin ja innovatiivisiin ratkaisuihin.

Biotalous tarjoaa enenevässä määrin yrittämisen mahdollisuuksia maaseudulla. Biomassojen tuotanto, niiden hajautettu jalostus ja logistiikkaratkaisut tuottavat vihreää kasvua maaseudulle. Energian tuotanto on keskeisin biomassojen hyödyntämismenetelmä. Tähän liittyvä sivuvirtojen suuri määrä tuo mahdollisuuksia myös monipuoliselle jatkojalostukselle ja uusien tuotteiden kehittämiselle.

Maaseutumatkailuelinkeinoja edistetään panostamalla verkostomaiseen kehittämistyöhön. Tavoitteena on, että verkostoituneet maaseudun mikro- ja pk-yritykset tuottavat laadukkaita matkailupalveluja maaseudun luontaisia voimavaroja hyödyntäen. Maaseutumatkailu lisää myös maaseutualueiden vetovoimaa sekä asuinpaikkana että lom asumiseen liittyen.

Maaseutuyrityksiä tuetaan rakentamiseen, koneiden ja laitteiden- sekä uuden teknologian ja liiketoimintaosaamisen hankintaan liittyen. Investointitukien tarkoituksena on mahdollistaa maaseudun mikroyrityksille uuden teknologian hyödyntäminen ja toiminnan kehittäminen. Yrityskohtaisen kehittämisen painopistealueita ovat Pirkanmaalla hyvinvointipalvelu-, ympäristö-, lähiruuan tuotanto/-jalostus-, maaseutumatkailu-, puutuote- ja metalli- sekä lähienergia-alan yritysten kehittäminen.

3.3.2 Asumisen mahdollisuuksien edistäminen

Maaseutualueiden kehittämisessä huomiota kiinnitetään ympäristöön soveltuvan maankäytön suunnittelun ja rakentamisen edistämiseen. Keskeistä on, että maaseutu säilyy vetovoimaisena paikkana asua. Tähän liittyy myös palveluiden kehittäminen esimerkiksi yrittäjäverkostolähtöisesti.

Tietoliikenneyhteyksien rakentaminen parantaa maaseudun asukkaiden sähköisten palveluiden saatavuutta, samalla myös etätyömahdollisuudet paranevat ja työmatkaliikenteestä aiheutuvat kustannukset ja ympäristöhaitat pienenevät. Entistä niukemmilla resursseilla tuotettujen julkisten palvelujen saatavuutta voidaan edistää niiden saavutettavuutta parantamalla. Maaseudun kehittämistyössä pitkäaikaisia ja vaikuttavia tuloksia voidaan saada infrastruktuurin parantamisella. Näistä keskeisimpiä ovat liikenne- ja tietoliikenneyhteydet. Asuin- ja yritys ympäristöä parantavat myös maaseudulle rakennettavat vesi- ja viemäri verkostot sekä muut soveltuvat yhteisölliset jätevesien käsittelymenetelmät.

Maankäytön suunnittelua kehitetään huomioiden alueiden ominaispiirteet, kyläasumisen mahdollisuudet, kehittyvä infrastruktuuri, vapaa-ajan asuminen sekä maaseudun energialähteisiin perustuvat hajautetun energiantuotannon ratkaisut.

3.3.3 Osaamisen ja vuorovaikutuksen kehittäminen

Pirkanmaan maaseutu ja Tampere sekä muut kaupungit ovat toistensa voimavaroja. Tampereella laadukasta ja monipuolista koulutusta tarjoavat yliopistot, ammattikorkeakoulut, toisen asteen oppilaitokset, kansan-, kansalais- ja työväen opistot sekä kesäyliopisto ja ammatilliset aikuiskoulutuskeskukset. Pirkanmaan maakuntakorkeakoulu tarjoaa korkeakoulutasaista opetusta myös Tampereen ulkopuolella.

Hyvä koulutustarjonta mahdollistaa osaltaan osaavan työvoiman saatavuutta koko Pirkanmaalla. Uusien teknologioiden kehittämiseen ja käyttöönottoon tarvitaan tutkimuksen, elinkeinoelämän ja vapaaehtois- sekä julkisen sektorin välistä vuorovaikutusta. Uusien toimintamallien kehittäminen ja niiden testaaminen ovat tärkeitä elementtejä maaseudun kehittämistyössä. Osaamisen kehittäminen on tärkeää nopeasti muuttuvassa maailmassa, jotta voidaan vastata uudenlaisen arvionluonnin haasteeseen ja löydetään uusia resurssitehokkaita toimintamalleja. Kehittämistyössä kannustetaan maa-

seudun toimijoita *omatoimisuuteen ja verkostojen rakentamiseen* sekä paikallisella, alueellisella, kansallisella että kansainvälisellä tasolla.

On tärkeää luoda myös maaseudun paikallisten vuorovaikutussuhteiden ulkopuolelle uusia verkostoja, jotta voidaan kartuttaa ja valjastaa uutta sosiaalista pääomaa maaseudun kehittämistyöhön. Nämä maaseudulta kaupunkiin ulottuvat uudet verkostot mahdollistavat innovaatioita ja uusia yritysideoita. Näin myös maaseutualueiden ulkopuolella tapahtuva maaseutuun vahvasti kytkeytyvä yritystoiminta toimii entistä tehokkaammin maaseutuyritysten/-alueiden veturina maaseudun kehittämistyössä.

Kokeilevaa kehittämiskulttuuria edistetään valtion, kuntien, yritysten ja yhteisöjen yhteistyötä tiivistämällä uusia yhteistyömuotoja etsien. Tavoitteena on, että käytettävissä olevat resurssit voidaan hyödyntää tehokkaasti ja samalla lisätään maaseudun toimijoiden vastuunottoa. Vastuunotto lisää edelleen aktiivisuutta ja hankkeiden vaikuttavuutta.

Etenkin kaupunkien läheisen maaseudun mahdollisuuksia ovat myös maaseudulla tuotettujen lähituotteiden markkinat, työmahdollisuudet kaupungissa, matkailu sekä osaavan työvoiman saatavuus. Tasapainoisen alueellisen kehityksen turvaamiseksi huomioidaan työllistymisen edistäminen, elinkeinojen monipuolistaminen sekä paikallisen tuotannon edistäminen kaikilla maakunnan maaseutualueilla. Maaseudun kehittämistyössä huomioidaan erilaisten maaseutualueiden kehittämistarpeet ja niiden alueelliset erityispiirteet.

3.3.4 Elintarviketuotannon laadun ja kannattavuuden parantaminen

Vastuullinen ja kannattava elintarviketuotanto rakentuu elintarviketajujen välistä yhteistyötä edistämällä ja siihen liittyvien uusien toimintamallien kehittämistyöllä. Alueellisen tuotannon kilpailukeinona kehitetään pirkanmaalaisen ruoan brändiä, jolla on tuottajan kasvot. Kulttuurisestikin tärkeä maatalous nostetaan osaksi tätä brändiä. Myös tuotekehitykseen ja markkinointiin liittyvän osaamisen kehittäminen on tärkeää paikallisen tuotannon edistämistyössä. Pirkanmaan vahvaa panostusta luomu- ja lähiruokaketjujen kehittämiseen jatketaan edelleen. Hanketoiminnan avulla luodaan edellytyksiä luomu- ja lähiruoan kasvavalle tuotannolle ja kysynnälle.

Maatalouden jatkuvuutta turvataan elinkeinon kilpailukykyä vahvistamalla. Kehittämisen kohteina ovat erityisesti johtamis- ja yrittäjäosaaminen, ympäristöosaaminen, työhyvinvointi sekä maatalojen sukupolvenvaihdosten edistäminen. Maatalojen erikoistuminen, tilakoon kasvu, yhteistyö ja verkostoituminen parantavat maatalouden kilpailukykyä. Maatalouden tuotantokapasiteetin säilyttäminen ja parantaminen edellyttävät sekä investointeja että osaamisen kehittämistä. Kustannustehokkaan toiminnan hallinta on tärkeää maataloustuotannon kannattavuuden turvaamiseksi.

Tulevaisuuden kuluttaja on entistä vaativampi ja tiedostaa elintarviketuotannon vaikutukset mm. ympäristöön. Alaluovussa 3.3.9 (Maaseutu ympäristön hoito) on kuvattu toimia, jotka vastaavat osaltaan tähän asiakaslähtöisyyden haasteeseen. Asiakaslähtöisesti toimivilla maaseudun elintarviketurvityksillä on mahdollisuuksia menestyä muuttuvilla ruokamarkkinoilla. Erikoistuotteita kehitetään myös vientiin.

3.3.5 Lähienergian tuotannon ja käytön edistäminen

Lähienergian tuotannon mahdollisuuksia kartoitetaan ja sen tuotantoa ja käyttöä pyritään edistämään. Hajautettu monipuolinen uusiutuviin energialähteisiin perustuva energiantuotanto parantaa maaseudun työllisyyttä, energiahuoltovarmuutta sekä biopohjaisten tuotteiden hyötykäyttöä (esim. pelto- ja metsäbiomassat, lanta ja biotalouden sivuvirrat).

Lähienergian tuotantoon liittyvien tuotannollisten- ja logististen ratkaisujen, neuvontapalveluiden sekä tuotantoprosessien ja toimintamallien kehittäminen tukevat luonnonvarojen kestäväää käyttöä ja paikallisen energiantuotannon kehittämistä. Tässä kohden korostuvat lähienergiaratkaisuihin liittyvän tiedon välittäminen, energia-alan uudet liiketoimintamallit sekä toimialan innovaatiotoiminta ja innovaatioihin liittyvän kokeilutoiminnan mahdollistaminen.

3.3.6 Maaseudun ihmisten yhteisöllisyyden ja yhteistyön edistäminen

Yhteisöllisyyden kannalta keskeinen haaste on kylätoiminnan aktiivisuuden lisääminen. Kylätason tiedottamisen kehittäminen mahdollistaa kylävetoisen palvelurakenteen muotoutumista. Yhteisöllisyyden edistäminen on tärkeää kaikissa maaseudulla asuvien ikäryhmissä sekä asumismuodoissa². Aktiivisten kylätoimijoiden toimintaedellytyksiä parannetaan edistämällä tiimityömenetelmien soveltamista kylien kehittämistyössä. Tämä edistää myös kylien kehittämissuunnitelmien riskien hallintaa.

² Maaseudun vakituiset asukkaat, monipaikkaiset asukkaat ja vapaa-ajan asukkaat.

Hyvin hoidettu maaseudun kulttuuriympäristö tuottaa positiivisia sosiaalisia ja kulttuurisia vaikutuksia. Nämä positiiviset vaikutukset heijastuvat maaseudun asukkaisiin, siellä virkistäytyviin kesäasukkaisiin sekä matkailijoihin. Maaseudun rakennettuun kulttuuriympäristöön liittyvät myös maaseudulla asuvien yhteiset kokoontumistilat, kylätalot. Lukuisat kylätalot tarjoavat puitteet yhteisöllisen maaseudun rakentamiseen. Paikallisten asukkaiden ja yrittäjien verkostoituminen on entistä tärkeämpää monien palvelujen siirtyessä maaseutualueilta yhä kauemmaksi kuntataajamiin.

3.3.7 Metsien hoidon ja metsään liittyvien elinkeinojen kehittäminen

Taimikonhoidossa ja nuoren metsän hoidossa on viime vuosina saavutettu Pirkanmaalla alueellisen metsäohjelman (2006-2010) mukainen tavoitetaso (Pirkanmaan metsäohjelma 2012-2015). Metsänomistajien aktivointi metsien hoitoon on tärkeää puun tuotannon turvaamiseksi myös tulevaisuudessa. Metsien hoidon kehittämisessä korostuvat metsien monimuotoisuus ja monikäyttöisyys, kysyntälähtöiset toimintamallit, sähköisten palvelujen kehittäminen, laserkeilausteknologian edistäminen, puunkorjuuteknologian ja –logistiikan kehittäminen, vesiensuojelu sekä myrskytuhoihin liittyvien riskien vähentäminen. Metsiin liittyvien elinkeinojen kehittämisessä huomioidaan puuraaka-aineen lisäksi myös muiden uusiutuvien luonnonvarojen hyödyntäminen ja aineettoman hyvinvoinnin tuottaminen, kuten metsien virkistys- ja matkailukäyttö.

Metsänomistaja- ja metsätilarakenteen kehittämiseen liittyen vahditetaan metsätilojen sukupolvenvaihdoksia ja samalla edistetään puun tarjontaa ja tehokkaampaa metsien hoitoa. Metsänomistajien koulutuksen ja neuvonnan merkitys korostuu sukupolvenvaihdosten ja kehittyvän metsäalan tiedon karttuessa. Pirkanmaan uudessa metsäohjelmassa on mainittu myös metsänomistajien aktivointi neuvontaan ja koulutukseen panostamalla sekä metsäalan tutkimustiedon vieminen käytäntöön.

3.3.8 Biotalous ja biomateriaalien mahdollisuuksien selvittäminen

Vihreää kasvua mahdollistava biotalous³ ja sen sovellukset voivat luoda tulevaisuudessa alueellista lisäarvoa ja hyvinvointia Pirkanmaan maaseudulle. Kansallisen luonnonvarastrategian (2009) mukaan uuden sukupolven biotalous tuottaa mm. biomassoista monipuolisesti kuituja ja kemiallisia yhdisteitä. Se hyödyntää luonnonvaroja tehokkaasti ja kestävästi biologisia prosesseja soveltaen ja jäljitellen. Sovellusalueet kattavat koko yhteiskunnan mukaan lukien energian, materiaalien, elintarvikkeiden ja terveyspalveluiden tuotannon. On tärkeää selvittää se, mitä mahdollisuuksia nopeasti kehittyvällä alalla on tarjota aluetasolla. Biotalousalan alaan voi kuulua esimerkiksi aineettomien hyödykkeiden, kuten metsien hiilensidontakapasiteetin, puhtaan ilman, veden tai maiseman tuotteistaminen. Tämä tuotteistaminen voi liittyä esimerkiksi matkailu- tai ekosysteempipalveluiden kehittämiseen.

Yrittäjien ja tutkimuksen verkostoituminen on tärkeää, jotta yksittäisten innovaatioiden taakse saadaan sekä taloudellista että henkistä pääomaa. Potentiaalisia tuotantoketjuja/verkostoja, niiden toimintamalleja ja riskienhallintaa kehitetään hanketoiminnalla. Pirkanmaalla edistetään biotaloutta tukevien verkostojen syntymistä ja siihen liittyviä muita kehittämistoimia.

3.3.9 Maaseutu ympäristön hoito

Elinvoimainen maatalous on maaseudun kulttuuriympäristön säilymisen edellytys. Maaseutu ympäristöä hoidetaan kestävä kehitys ja paikalliset erityispiirteet huomioiden. Maaseutu säilytetään monimuotoisena, puhtaana ja vetovoimaisena luonnon-/kulttuuriympäristönä, joka on tulevienkin sukupolvien hyödynnettävissä.

Arvokkaiden maisema-alueiden ja muiden ympäristökohteiden hoidon edistämiseksi tarvitaan kokonaissuunnittelua ja käytännön toimenpiteitä, jotta nopean rakennemuutoksen kohteena olevien maaseudun arvokkaiden maisema- ja ympäristökohteiden säilyminen voidaan turvata. Suunnittelutyössä korostuvat yhteissuunnittelun periaatteet, sillä on tärkeää että paikalliset asukkaat voivat osallistua suunnitteluprosessiin ja samalla sitoutua ympäristönhoitoon. Omaehtoiseen ympäristönhoitoon kannustaminen huomioidaan myös hanketoiminnassa.

Pinta-alaltaan metsävaltaisen Pirkanmaan hyvin hoidetut metsät sitovat runsaasti hiiltä ja toisaalta maatalouden ympäristövaikutuksia hillitään ympäristötehokkain tuotantomenetelmin. Ympäristötehokkaisiin tuotantomenetelmiin kuuluvat mm. ravinteiden säästeliäs ja tehokas käyttö sekä mahdollisimman suljettu ravinteiden kierrätys. Pienimuotoisissa vesistöjen kunnostuksissa kerätyt ravinteet palautetaan hyötykäyttöön. Tuotantokustannusten nousu kannustaa maatalayrittäjiä entistä suljetumpaan ravinnekiertoon ja tarkempaan kasvinsuojeluun. Viljelytoimien ympäristötehokas lohko-kohtainen kohdentaminen vähentää edelleen maatalouden ympäristövaikutuksia. Myös maaseudun vesiensuojelun edistäminen on tärkeää Pirkanmaan vesien tilan parantamiseksi.

³ Biotalousalla tarkoitetaan kaikkea sellaista tuotantoa, jossa hyödynnetään biomassaa, eli luonnosta yhteyttämisen seurauksena saatavaa uusiutuvaa materiaalia. Biotalous on myös biologisten prosessien, kuten entsyymien tai bakteerien hyödyntäminen tuotannossa. Biotalous huolettaa myös biomassojen tuottavista luonnon ekosysteemeistä ja toimitaan ympäristötehokkaasti energiaa ja materiaalia säästämällä ja kierrättämällä. (Nieminen-Sundell 2012).

3.4 Seutukunnalliset tavoitteet

Pirkanmaalla on viisi seutukuntaa, joiden haasteet ja kuntarakenne on esitetty luvussa 1.6. Seuraavassa on esitetty suunnitteluseminaarin (7.9.2012) ryhmätöiden tuloksiin perustuvat seutukunnalliset kehittämistavoitteet:

Ylä-Pirkanmaa

Ylä-Pirkanmaan seutukunnan keskeisimmät kehittämistarpeet liittyvät työ-, yritys- ja asuin ympäristön kehittämiseen sekä palvelujen sujuvuuteen. Tavoitteena on pitää koko seutukunta asuttuna. Luonnonvaroihin perustuva yrittäjyys vahvistaa paikallistaloutta. Tavoitteena on kehittää lähipalveluihin liittyviä uusia toimintamalleja sekä edistää nuorten yrittäjyyttä maaseudulla. Keskeisimpiä kehittämisteemoja ovat:

- o maaseuturakentaminen ja toimiva infrastruktuuri
- o yrittäjyys ja elinkeinot, erityisesti nuorten yrittäjyys
- o alkutuotanto ja muu biotalous
- o elinikäinen oppiminen

Tampereen seutukunta

Tampereen seutukunnan keskeiset kehittämisteemat vaikuttavat laajasti koko Pirkanmaan maakunnan kehitykseen. Seutukunta on Pirkanmaan suurin sekä pinta-alaltaan että väestöpohjaltaan. Seutukunnan tutkimus-, kehitys- ja innovaatiotoiminta mahdollistaa innovatiivisen maaseudun kehittämistoiminnan. Keskeisimpiä kehittämisteemoja ovat:

- o maaseuturakentamisen ja siihen liittyvän osallistavan maankäytön suunnittelun edistäminen
- o kaupungin ja maaseudun vuorovaikutuksen edistäminen
- o metsien monimuotoinen hyödyntäminen
- o elinkeinotoiminnan, tutkimuksen ja kehittämisen verkostojen tiivistäminen
- o omaehtoinen ympäristösuojelu/-hoito

Luoteis-Pirkanmaa

Luoteis-Pirkanmaan kehittämisen painopistealueita ovat elinkeinotoiminnan ja ympäristöhoidon kehittäminen ja yhteensovittaminen, esimerkiksi vesistöjen kunnon parantamisen osalta. Asumista ja yrittäjyyttä tukevan infrastruktuurin rakentaminen ja logististen ratkaisujen kehittäminen edistävät seutukunnan elinkeinotoimintaa ja vetovoimaisuutta. Keskeisimpiä kehittämisteemoja ovat:

- o asumiseen ja yrittämiseen liittyvä infrastruktuuri sekä luovat logistiset ratkaisut
- o elinkeinotoiminnan ja ympäristöhoidon yhteensovittaminen (biotalous)
- o osaamisen kehittäminen (koulutusmahdollisuudet)

Etelä-Pirkanmaa

Etelä-Pirkanmaalla korostuvat yritysten toimintaympäristön kehittäminen siten, että toimivat laajakaistayhteydet mahdollistavat yritystoimintaa, etätyötä ja palveluja. Olemassa olevien kylien maankäytön suunnitelmallinen kehittäminen edistää myös kustannustehokasta infrastruktuurin rakentamista. Keskeisimpiä kehittämisteemoja ovat:

- o yritysten toimintaympäristön kehittäminen
- o infrastruktuurin parantaminen
- o kylien omaehtoisen toiminnan edistäminen

Lounais-Pirkanmaa

Lounais-Pirkanmaalla kehittäminen painottuu elinkeinotoiminnan edistämiseen. Keskeisiä toimialoja ovat sosiaali- ja terveysala, matkailu ja metsätalous. Infrastruktuurin parantaminen edistää paikallisia yrittämisen mahdollisuuksia ja parantaa palveluiden saavutettavuutta. Keskeisimpiä kehittämisteemoja ovat:

- o yrittäjyyden edistäminen; erityisesti sosiaali- ja terveysalan palveluyrittämisen ja matkailun alalla
- o infrastruktuurin parantaminen
- o metsätalouteen liittyvän elinkeinotoiminnan kehittäminen

4 Maaseudun kehittämisstrategian yhteensovitus eri toimijoiden sekä alueohjelmien kanssa

Alla on kuvattu maakunnassa toteutettavia muita kehittämisohjelmia, niiden tavoitteita sekä yhteensovitusmahdollisuuksia. Näitä kehittämisohjelmia ovat mm. Pirkanmaan maakuntaohjelma ja maaseutustrategia, sekä Suomen rakennerahasto-ohjelman Etelä- ja Länsi-Suomen alueosio (EAKR, ESR). Lisäksi tarkastellaan myös muita maakunnassa toteutettavia toimiala- ja teemaohjelmia ja -analyysjä mm. ympäristöön, vesistöjen tilaan ja metsäsektoriin liittyen.

Maakunnan strateginen kehittäminen ja yhteistyö perustuvat jaettuun käsitykseen tavoiteltavasta tulevaisuudesta. Yhteinen tavoite syntyy keskustelusta ja yhteistyöstä ja sen tulisi näkyä myös maakunnan kehittämistyössä. Keskeinen yhteistyötä ja eri ohjelmien yhteensovitusta edistävä foorumi on vuosittain kokoontuva Pirkanmaan maaseutujaosto. Maaseutujaostossa ovat edustettuina: Pirkanmaan ELY-keskus, Pirkanmaan Liitto, Suomen metsäkeskus/Pirkanmaan alueyksikkö, Maakunnan yhteistyöryhmä, MTK-Pirkanmaa, Pirkanmaan yrittäjät ry, ProAgria Pirkanmaa, Pirkanmaan Leader-toimintaryhmät, Tampereen ammattikorkeakoulu, Tampereen yliopisto sekä Tampereen teknillinen yliopisto.

4.1 Pirkanmaalla toteutettavat rakennerahasto-ohjelmat

Euroopan aluekehitysrahaston EAKR:n ja Euroopan sosiaalirahaston ESR:n uudella rakennerahastokaudella 2014–2020 ohjelman sisällössä korostuvat innovaatiot, yrittäjyys ja kestävä kehitys, erityisesti vähähiilinen yhteiskunta. EU-tason painotukset sopivat hyvin Pirkanmaan ja myös maaseudun kehittämistavoitteisiin. Rakennerahastoja käytetään täydentämään ja tukemaan maaseudun kehittämistä

EU-ohjelmien yhteensovittaminen

EU-ohjelmien yhteensovittamisesta keskushallinnon tasolla vastaa valtioneuvoston asettama rakennerahastoneuvottelukunta, jolle asiat esittelee EAKR:n ja ESR:n osalta TEM sekä maaseudun ja kalatalouden alueellisten kehittämistoimien osalta MMM.

Alueellisella tasolla eri rahastojen ohjelmien strategisen tason yhteensovitus tapahtuu maakunnittain maakunnan yhteistyöryhmässä, jolla on vastuu alueen kehittämistoimien koordinoinnista. Maakunnan yhteistyöryhmän asettaa Pirkanmaan maakuntahallitus. Yhteistyöryhmässä ovat tasapuolisesti edustettuina maakunnan liitto ja sen jäsenkunnat, ohjelmaa rahoittavat valtion viranomaiset sekä tärkeimmät työmarkkina- ja elinkeinojärjestöt. Pirkanmaan yhteistyöryhmässä on 19 jäsentä. Puheenjohtajana toimii maakuntahallituksen puheenjohtaja Antero Saksala ja esittelijänä maakuntajohtaja Esa Halme.

EAKR -toimien yhteensovittaminen maaseudun kehittämisohjelmaan

Maantieteellisesti maaseuturahaston rahoitus painottuu harvaan asutulle ja ydinmaaseudulle ja EAKR -rahoitus taajamiin ja kaupunkikeskustoihin. Rahoituksen kohteena on yhteisiä toimialoja kuten maaseudun mikroyritysten kehittäminen, matkailu, bioenergian tuotanto ja palveluala sekä kulttuuri- ja ympäristötoimet.

EAKR -toimet täydentävät ja tukevat maaseudun kehitystä erityisesti laajoissa, alueellisissa ja sitä laajemmissa kehittämistoimissa sekä investoinneissa, jotka tukevat yhteyksien ja infrastruktuurin kehittämistä, asukkaiden elinolosuhteiden ja palveluiden kehittämistä sekä ympäristötoimia. Myös yrityspalveluiden kehittäminen, tutkimustoiminta ja verkostoitumisen tukeminen sekä innovaatioiden käyttöönoton tehostaminen, joka ulottuu maaseutualueille, ovat merkittäviä EAKR -rahoitteisia toimia maaseudun elinkeinotoiminnan monipuolistamisen kannalta.

EAKR:n osalta korostuu vähähiiliseen talouteen siirtyminen, jossa on vahvat liittymäpinnat maaseutuohjelmaan. Biotalouskokonaisuuden hahmottaminen ja arvoketjun kehittäminen yhdessä korkeakoulujen ja muiden kehittäjien kanssa on tärkeää. Yhtenä mahdollisuutena voisi olla innovaatioalustojen luominen, joissa syntyneitä maaseudun kehittämisen kannalta keskeisiä hankeideoita rahoitetaan mahdollisuuksien mukaan Maaseutuohjelmasta.

ESR -toimien yhteensovittaminen maaseudun kehittämisohjelmaan

ESR -toimilla voidaan tukea samantyyppisiä pien- ja mikroyritysten henkilöstön koulutustoimia kuin maaseudun kehittämisohjelmalla, kuitenkin siten, että ESR -rahoituksella tuetaan alkutuotannon ulkopuolista maaseudun yritystoimintaa. ESR:n kautta voidaan rahoittaa edellistä yleisempiä koulutustoimia, jotka kytkeytyvät työllisyyspolitiikkaan ja EU:n työllisyysstrategiaan. ESR:n puolella korostuvatkin työllisyys ja työvoiman saatavuus sekä osaaminen, koulutus ja ennen kaikkea syrjäytymisen ehkäisy.

ESR-ohjelma täydentää maaseutuohjelmaa siten, että sillä voidaan tukea maaseudulla asuvien ja yrittävien osaamista ja työssä jaksamista sekä luoda uusia työtilaisuuksia maaseudulle. ESR:n kautta voidaan tukea osallisuuspilotteja, joilla voidaan ehkäistä syrjäytymistä ja osallistaa maaseudun ihmisiä yhteisölliseen toimintaan. ESR:n toimenpiteet suuntautuvat sosiaalisen pääoman lisäämiseen sekä työhyvinvoinnin ja maaseutu-kaupunki –vuorovaikutuksen kehittämiseen.

4.2 Maakuntasuunnittelu ja maakuntaohjelma Pirkanmaalla

Maakuntaohjelmassa todetaan, että Pirkanmaa on muodostumassa yhdeksi työssäkäyntialueeksi, ja voimakkaita kahtiajakoja on siksi syytä välttää. Maakunnan sisäinen verkottuminen on tärkeää, ja irtautuminen aluejakopohjaisesta kehittämisestä on juuri nyt ajankohtaista. Teemakohtaiseen kehittämiseen siirtyminen aiheuttaa tarpeen arvioida myös kehittämistoiminnan rakenteita. Vetovoimaisten toimintaympäristöjen kehittämiseen tarvitaan kaikkia alueita.

Maaseutu ei ole kaupungin vastakohta. Maaseutu-käsite ei myöskään ole sidoksissa kuntamuotoon. Pääosa Pirkanmaasta on maaseutua. Maakunnassa on harvaan asuttua maaseutua, ydinmaaseutua ja kaupungin läheistä maaseutua ja näillä maaseututyypeillä on erilaiset kehittämistarpeensa.

Alueellisessa kehittämisessä keinovalikoimat kaupungeissa ja maaseudulla voivat olla hienokseltaan erilaisia. Perimmäinen tarkoitus jokaisella alueella on kuitenkin lisätä kansalaisten hyvinvointia luomalla uusia työmahdollisuuksia, ylläpitämällä tai parantamalla palveluja ja muita asumisen edellytyksiä. Myös tulevaisuuden osaamistarpeet koskettavat kaikkia alueita.

Maaseudun kehittämisessä Pirkanmaalla korostuu koko maakunnan pysyminen asuttuna ja aktiivisena. Maankäytöllisesti mahdollistetaan niin työpaikkojen kuin asuntojenkin rakentaminen maakunnan kaikkiin osiin. Elinkeinollisesti tuetaan maaseutuammattien kehitystä. Palveluissa ja muussa yritystoiminnassa haetaan uusia maaseudulle soveltuvia teknologioita ja toiminnan muotoja.

Koko maakunnan näkökulmasta liikenteen ja tietoliikenteen infrakysymykset ovat tärkeitä. Energiaomavaraisuuden kehittämisessä maaseudulla on vahva rooli. Palvelurakenteen uudistamisella ja innovaatioilla tulisi etsiä keinoja syrjäisempien alueiden palvelukadon pysäyttämiseksi, esim. kaupallisten palvelujen järjestäminen osana julkista kotipalvelutoimintaa tai palveluliikenteen mahdollisuudet. Kulttuuri- ja elämystalous on koko Pirkanmaan hyvinvoinnin lähde. Tulevaisuuden työvoimaa kunnille ja yrityksille houkutellessa Pirkanmaalle alueen rikkaalla kulttuurilla niin maaseudulla kuin kaupungissakin. Maakuntaohjelman maaseutulinjaukset ovat samansuuntaisia kolmannessa luvussa kuvattujen asumisen mahdollisuuksien edistäminen sekä osaamisen ja vuorovaikutuksen kehittäminen -teemojen kanssa.

Maakuntakaava 2040

Pirkanmaan maakuntavaltuusto käynnisti vuoden 2011 lopussa uuden Pirkanmaan maakuntakaavan 2040 laadinnan. Kaavatyö aloitetaan osallistumis- ja arviointisuunnitelman (OAS) laatimisella. Kasvavassa maakunnassa on tullut tarpeelliseksi laatia uusi, kaikki maankäytön osa-alueet kattava oikeusvaikutteinen maakuntakaava.

Maakuntakaavassa sovitetaan yhteen menestyksen kannalta tärkeimmät toiminnot ja kansalliset runkoverkot. Ympäristön kannalta tärkeitä tekijöitä ovat kestävä alue- ja yhdyskuntarakenne, palvelukeskusverkko ja liikennejärjestelmä. Elinkeinopolitiikan osalta tärkeitä ovat muun muassa kansainvälisesti toimivat pääliikenneyhteydet, kuljetusjärjestelmät ja logistiset ratkaisut sekä yritystoiminnan alueiden monipuolisuus ja riittävyys, jotka ovat menestymisen edellytyksinä.

Maakuntakaava on Pirkanmaan kuntien yhteinen tahtotila Pirkanmaan maankäytöstä ja siinä korostuu eri maankäyttömuotojen ja intressiryhmien tavoitteiden yhteensovittaminen. Maakuntakaava laaditaan vuorovaikutuksessa asukkaiden kanssa. Suunnittelun tueksi käynnistetään erillisselvityksiä muun muassa asumiseen, palvelukeskusverkkoon ja kaupan sijaintiin sekä liikenteeseen, kulttuuriympäristöön ja luonnonvaroihin liittyen. Tekeillä on jo tuulivoimaselvitys sekä Tampereen läntisen oikoradan sijainnin tarkempi tutkiminen. Valmistumisvaiheessa ovat turvetuotantoa koskeva kaava sekä Pirkanmaan liikennejärjestelmäsuunnitelma. Kaavoitus vaikuttaa olennaisesti maaseudun elinvoimaisuuteen, sen houkuttelevuuteen asuinpaikkana ja yritysten sijoittumiseen.

4.3 Pirkanmaan ympäristöohjelma 2011–2016

Pirkanmaan ympäristöohjelmassa 2011–2016 todetaan, että Pirkanmaa on nopeasti kehittyvä ja väestöpohjaltaan kasvava maakunta, minkä vuoksi sen ympäristökin muuttuu nopeasti. Erilaiset muutostrendit, kuten ilmastonmuutos ja

uusiutuvien energiamuotojen lisääminen, luovat maakunnalle suuria haasteita, mutta myös aivan uusia mahdollisuuksia. Ilmasto- ja energiakysymysten merkitys kasvaa kovaa vauhtia, mikä heijastuu Pirkanmaan talouteen ja elinkeinotoimintaan. Tulevaisuudessa on yhä tärkeämpää, että ympäristökysymykset otetaan kokonaisvaltaisesti huomioon erilaisten toimintojen suunnitteluvaiheessa ja päätöksenteossa.

Pirkanmaan ympäristöohjelman 2011–2016 visio:

Toimimme ympäristövastuullisesti ja olemme kestävän talouden edelläkävijöitä.
Olemme ympäristöstämme ylpeitä – ympäristö on hyvinvointimme perusta.

Ympäristöohjelman aihepiirejä ovat luonnon ja kulttuuriympäristön monimuotoisuus sekä luonnonvarojen kestävä käyttö; terveellinen, viihtyisä ja ekologisesti kestävä asuinympäristö⁴; ympäristövastuullinen elinkeinotoiminta; luonnon virkistyskäyttö sekä ympäristötietoisuus ja tutkimus.

Ympäristöohjelmassa muutoshasteeksi elinympäristön laadullinen kehittäminen -otsikon alla todetaan maaseutualueiden elinvoimaisuuden ja niiden ominaispiirteiden säilyvyys. Haja-asutusalueilla tulee kehittää liikkuvia palveluita. Ohjelmassa ympäristövastuullisen elinkeinotoiminnan muutoshasteissa mainitaan:

- Metsäenergian merkityksen kasvu: puubiomassan saatavuuden varmistaminen, uusiutuvat metsänhoidon menetelmät sekä korjuukoneiston, logistiikan ja käyttökohteiden kehittäminen
- Luonnon monimuotoisuuden köyhtymisen pysäyttäminen uhanalaisimmissa luontotyypeissä kuten perinneympäristöissä, metsissä ja soilla
- Maataloustuotantoympäristöjen hyvä tila ja monimuotoisuuden säilyminen
- Metsän hyvinvointivaikutusten lisääminen – toisaalta virkistyskäytön ja luontomatkojen ympäristövaikutusten pienentäminen
- Ilmastonmuutokseen varautuminen ottaen huomioon metsäluonnon ja -lajiston muutokset ja metsätuhot (myrskyt, tuholaiset) sekä maataloustuotannossa odotettavissa olevat muutokset

Ympäristöohjelmassa listataan monia maaseutuun vaikuttavia toimenpide-ehdotuksia, joilla näihin muutoshasteisiin vastataan. Ohjelmassa todetaan myös, että ympäristötietoisuuden parantamisessa omakohtainen suhde luontoon on ympäristötietoisuuden toiminnan tärkeä lähtökohta, joka auttaa ymmärtämään oman ja eri organisaatioiden kautta tapahtuvan toiminnan ympäristövaikutuksia.

Strategiaosassa (luku 3) on huomioitu ilmastonmuutos ja ympäristö läpileikkaavina teemoina. Lisäksi strategiatyössä on ollut yhtenä tavoitteena biotalouteen siirtymisen edistäminen. Myös lähienergian tuotannon ja käytön sekä maaseudun ympäristöhoidon edistäminen hillitsevät asumisen ja elinkeinotoiminnan ympäristövaikutuksia.

4.4 Pirkanmaan pintavesien toimenpideohjelma vuoteen 2015

Pirkanmaan ympäristökeskus on laatinut Pirkanmaan alueen pintavesien toimenpideohjelman, joka koostuu neljästä osa-alueesta: Näsijärven alue ja Tarjanne, Iso-Längelmävesi ja Hauhon reitti, Ikaalisten reitti ja Jämijärvi sekä Pyhäjärven alue ja Vanajavesi.

Pirkanmaan pintavesien toimenpideohjelman vesistön tilan parantamistoimenpiteistä suuri osa vaikuttaa maaseutuun ja sen asukkaisiin, koskivat toimenpiteet sitten maa- tai metsätaloutta, teollisuutta tai asutusta. Vesien hyvän tilan saavuttaminen edellyttää yhteistyötä kaikilla hallinnon tasoilla, sidosryhmien ja yksittäisten kansalaisten kanssa.

Pirkanmaan maaseudun kehittämisohjelman yhtenä painopistealueena on vahvistaa maiseman ja ympäristön hoidolla maaseudun vetovoimaa. Ohjelman läpäisevänä periaatteena on ympäristömyönteisyys kaikessa toiminnassa. Luonnonympäristöä hoidetaan muun muassa pienimuotoisilla vesistöjen kunnostustoimenpiteillä. Vesistöjen kunnan parantamiseen tähtäävissä toimenpiteissä otetaan huomioon vesienhoitolain mukaiset vesienhoitosuunnitelmat ja toimenpiteissä asetetaan etusijalle sellaiset alueet, joilla EU:n vesipuitedirektiivin mukaista vesien hyvää tilaa ei ole

⁴ Ympäristöohjelman kestävän yhdyskuntarakenteen nykytilan kuvauksessa maaseudusta mainitaan erityisesti:

- Alueidenkäyttötavoitteiden mukaan alueiden käytön suunnittelussa on maaseudun asutusta sekä matkailu- ja muita vapaa-ajan toimintoja suunnattava tukemaan maaseudun taajamia ja kyläverkostoa sekä infrastruktuuria.
- Erilaisten palveluiden saavutettavuus on asumisen keskeisimpiä laatutekijöitä. Haasteena on maaseutualueiden palveluverkon ja elinvoimaisuuden säilyvyys palvelutarjonnan keskittyessä kuntakeskuksiin. Kestävyyden periaatteille rakentuva yhdyskuntarakente tarjoaa asumisen laadun ja viihtyvyyden lisäksi myös mahdollisuuksia monipuoliseen virkistäytymiseen ja sosiaaliseen kanssakäymiseen, unohtamatta kulttuurista moniarvoisuutta ja tasavertaisuutta.
- Maakunnassa on laajoja valtakunnallisesti ja maakunnallisesti arvokkaita maisema-alueita sekä kulttuuriympäristöalueita ja -kohteita. Kulttuurimaisemia on säilytetty ja parannettu metsänhoidollisin keinoin ja maatalouden kulttuuriympäristöjä mm. perinnebiotooppien hoidolla.

saavutettu.

Ohjelman yhtenä päätavoitteena on, että Pirkanmaan kaikki vesistöt ovat ekologiselta tilaltaan hyviä tai erinomaisia viisiportaisella asteikolla erinomainen, hyvä, tyydyttävä, välttävä ja huono. Vesien tilan arvioinnin perustana on järven luontaisiin ominaisuuksiin perustuva ekologinen tila.

	Ekologinen luokka / ”tila-arvio”	Näsijärven alue ja Tarjanne	Iso-Längelmävesi ja Hauhon reitti	Ikaalisten reitti ja Jämijärvi	Pyhäjärven alue ja Vanajavesi
Joet > 100 km²	Erinomainen	1	2	1	
	Hyvä	12	8	12	2
	Tyydyttävä	1		3	3
	Välttävä				7
	Huono				
	Ei luokittelua				
Järvet > 5 km²	Erinomainen	1	3	1	
	Hyvä	10	14	3	5
	Tyydyttävä	1	1	4	5
	Välttävä				2
	Huono				
	Ei luokittelua				
Järvet 1-5 km²	Erinomainen	8	6		1
	Hyvä	5	3	3	6
	Tyydyttävä		2	6	2
	Välttävä				1
	Huono				2
	Ei luokittelua	20	13	12	6

Taulukko 9. Yhteenveto jokien ja järvien tilaluokituksista Pirkanmaan alueella. Lähde Pirkanmaan pintavesien toimenpideohjelma vuoteen 2015.

Vuosien 2000-2003 vedenlaatutietojen perusteella Pirkanmaan järvistä 70 prosenttia oli veden laadultaan erinomaisia tai hyviä ja 23 prosenttia tyydyttäviä tai välttäviä. Alle prosentti Pirkanmaan järvistä oli veden laadultaan huonoja.

Pirkanmaalla on kuluvalle maaseutuohjelmakaudella tehty useita maatalouden suojavyöhykkeiden yleissuunnitelmia ja yksi kosteikkojen yleissuunnitelma. Ne ovat keskittyneet maatalousvaltaisimmille alueille erityisesti Etelä-, Lounais- ja Länsi-Pirkanmaalle sekä Längelmäveden reitille.

Maaseutuohjelmasta rahoitetaan ainoastaan pienimuotoisia vesistöjen kunnostushankkeita, jotka edistävät myös maaseudun asukkaiden hyvinvointia tai maaseutuelinkeinoja. Alueohjelman strateginen painopiste on vesistöihin kohdistuvan kuormituksen hillitsemisessä.

4.5 Pirkanmaan metsäohjelma 2012-2015

Pirkanmaan alueellinen metsäohjelma on uudistettu ja siinä kuvataan maakunnan metsät ja niiden mahdollisuudet. Tärkeä osa ohjelmaa on strategia metsätalouden kehittämiseksi. Strategia sisältää niin puuntuotannollisia ja metsänhoidollisia kuin myös monimuotoisuuden ylläpitämiseen ja lisäämiseen liittyviä tavoitteita.

Uusi alueellinen metsäohjelma vuosille 2012-2015 on julkaistu vuoden 2012 alussa. Metsäohjelman toteutumista seuraa maakunnallinen metsäneuvosto ja metsäohjelman hyväksyy metsäkeskuksen johtokunta. Uusi Pirkanmaan metsäohjelma luo mahdollisuuksia ja toimintaedellytyksiä sekä antaa suuntaviivat maakunnan metsien hoidolle, käytölle ja suojelulle, puun käytölle ja jatkojalostukselle sekä monikäytölle⁵.

⁵ Metsäohjelman keskeiset tavoitteet ovat seuraavat:

Maaseutustrategiassa kuvattu Metsien hoito ja metsään liittyvien elinkeinojen kehittäminen (luku 3.3.7) on monelta osin linjassa uuden metsäohjelman kanssa. Strategisina tavoitteina on esitetty mm. metsien hoidon kehittäminen, metsien monimuotoisuuden ja monikäyttöisyyden edistäminen, kysyntälähtöiset toimintamallit ja sähköisten palvelujen kehittäminen.

4.6 Pilkahdus-ennakointiportaali

Pilkahdus on Pirkanmaan tulevaisuutta luotaava sivusto. Se kokoaa erilaisia tulevaisuuden mahdollisuuksia kartoittavia aineistoja ja vuorovaikutusta pirkanmaalaisittain merkitykselliseksi kokonaisuudeksi ja alueellisen ennakoinnin tueksi. Pilkahdus on tarkoitettu kaikille, joita kiinnostaa mihin suuntaan maailma kehittyy, miten Pirkanmaalla maailman muutokset nähdään ja koetaan ja millaisia johtopäätöksiä muutoksista alueellamme voidaan tehdä. Pilkahdus-portaalin sisältö muotoutuu usean organisaation ja käyttäjän yhteispanoksena. Pilkahduksen tekninen hallinta tapahtuu Pirkanmaan liitossa.

Pilkahdus on osa pirkanmaalaista alueellisen ennakoinnin yhteistoimintamallia. Siihen kuuluu lisäksi 1) teemakohtaista asiantuntijarinkityöskentelyä, jossa tehdään aihekohtaisia analyysejä eri kehityskuluista ja 2) määräajoin järjestettävät Pirkanmaan tulevaisuusfoorumi -istunnot, joissa maakuntalaisten kesken käydään tulkitsevaa keskustelua tulevaisuuden haasteista. Edelleen kokonaisuutta täydentävät 3) erilaiset tapauskohtaiset koulutus-, suunnittelu- ja tiedonjulkistus- ym. tilaisuudet. Pilkahdukseen kootaan ja julkaistaan tietoa kaikista näistä toimintamuodoista.

Alueellinen ennakointi on yhteistyötä. Nopeasti muuttuvassa maailmassa ennakointi on entistä tärkeämpää mutta samalla myös vaikeampaa, eikä juuri kenenkään osaaminen riitä siihen yksin. Siksi tarvitaan yhteistä tietopohjaa tulevien kehityskulkujen tarjoamista mahdollisuuksista sekä yhteisiä prosesseja näiden hahmottamiseksi. Tämän yhteistyön edistäjä ja ”kummi” on Pirkanmaan liitto, mutta varsinaista tulevaisuutta luotaavaa aineistoa synnyttää laaja maakuntalaisten joukko. Yhteistoimintaa kehittää maakunnallinen ohjausryhmä.

4.7 Pirkanmaan alueellinen kulttuuriympäristöohjelma

Pirkanmaan alueellinen kulttuuriympäristöohjelma on laadittu vuosille 2002-2008. Ohjelman ensimmäisessä osassa käsitellään yleisesti kulttuuriympäristön vaalimisen lähtökohtia ja edellytyksiä. Toinen osa kuvaa pirkanmaalaisen kulttuuriympäristön historiaa, ominaispiirteitä ja kehitystä. Ohjelman kolmannessa osassa annetaan tarkemmat tavoitteet kulttuuriympäristön hoidon kehittämiseksi ja siinä annetaan tietoja mm. keskeisistä toimijoista.

4.8 Pirkanmaan maaseutustrategia (2005-2015)

Pirkanmaan maaseutustrategian on laatinut Pirkanmaan liitto yhteistyössä muiden maakunnan toimijoiden kanssa. Strategia on laadittu vuonna 2006 ja se sisältää Pirkanmaan maaseudun vision, jonka lähtökohtina ovat ihmiset ja asuminen, yrittäjyys, yhteisöllisyys sekä moniväyhykkyys. Pirkanmaan maaseudun visio 2015 on: Pirkanmaa on kehittyvä ja hoidettu, kattavien palveluiden monimuotoinen maaseutu tarjoaa laadukkaan ympäristön asua, elää ja yrittää.

-
- 1) Pirkanmaan vuosittainen hakkuukertymätavoite on 4,4 miljoonaa kuutiometriä. Puumarkkinoiden toimivuutta ja puunkäyttöä lisätään edistämällä puun kysyntää ja tarjontaa, aktivoimalla puunkuljetukselle tärkeiden yksityisteiden perusrakennusta ja kunnossapitoa sekä edistämällä lämpöyrittäjyyttä ja metsäenergia käyttöä. Puurakentamista lisätään ja edistetään.
 - 2) Metsänhoito- ja perusrakennustyöt tehdään ajallaan ja laadukkaasti. Taimikoiden nopeaan perustamiseen uudistamishakkuuiden jälkeen kiinnitetään huomiota. Taimikoiden varhaishoitoon, taimikohoittoon ja nuorten metsien hoitoon panostetaan tuntuvasti. Metsänhoidossa hyödynnetään metsävaratieta ja kannustetaan sähköiseen asiointiin. Lisäksi edistetään tuhkan ja lannoitteiden kestävä käyttöä, otetaan käyttöön kustannustehokkaimmat metsänhoidon menetelmät ja hoidetaan kokonaisvaltaisesti suometsiä.
 - 3) Metsien virkistyskäyttömahdollisuudet turvataan. Hirvikanta pidetään metsätalouden kannalta järkevällä tasolla. Metsätalouden toimintaedellytykset otetaan entistä paremmin huomioon maankäytön suunnittelussa.
 - 4) Pirkanmaalla toteutetaan metsäohjelman liitteenä olevaa METSON elinympäristökohtaista toteutussuunnitelmaa. Vesiensuojelukysymykset huomioidaan nykyistä paremmin ja metsänomistajille tiedotetaan metsänkäsittelyn eri vaihtoehtoista. Luonnonhoitoa tehostetaan.
 - 5) Metsätila-, metsänomistus- ja kuviorakennetta kehitetään vauhdittamalla metsätilan sukupolvenvaihdoksia ja perustamalla yhteismetsiä.
 - 6) Metsänomistajien tietotaitoa parannetaan neuvonnalla ja koulutuksella. Ammattilaisten osaamistasoa nostetaan ja toimijoiden yhteistyötapoja kehitetään. Ammattitaitoisen työvoiman saanti turvataan panostamalla koulutukseen ja parantamalla metsäalan imagoa.
 - 7) Metsäohjelman tavoitteiden toteutumista seurataan vuosittain. Tarvittaessa tehostetaan tavoitteiden saavuttamiseen tähtävien toimenpiteiden toteuttamista.

Maaseudun kehittämisen strategisiksi toimintalinjoiksi on määritelty 1) yritystoiminta, 2) tekijät ja osaaminen, 3) aluerakenne, yhteydet ja energia, 4) vetovoima, imago ja identiteetti. Pirkanmaan maaseutustrategiaa on toteutettu Pirkanmaan alueohjelmassa (2007-2013) ja maakunnallisissa teemaohjelmissa sekä eri seutukuntien kehittämissuunnitelmissa.

Pirkanmaan maaseutustrategiaa (2005-2015) on hyödynnetty Manner-Suomen maaseutuohjelmaan (2014-2020) liittyvässä strategiatyössä ja strategian (2005-2015) näkökulmia on joiltakin osin sisällytetty uuteen maaseutuohjelmaan liittyvään maaseutustrategiaan.

4.9 Pirkanmaan energiaohjelma

Pirkanmaan energiaohjelman visiossa Pirkanmaan energiankäyttö kasvaa, mutta kasvuvauhti kuitenkin hidastuu. Energialähteiden käytössä merkittävin muutos on öljyn käytön pieneneminen 32 %:sta 22:iin. Energialähteistä osuutetaan kasvattavat vastaavasti puu, peltobiomassat, turve, jätteet, kierrätyspolttoaineet ja ostosähkö. Uusiutuvien energialähteiden osuus energianhankinnassa nousee vuoden 2020 visiossa 22 %:iin. Vastaavasti maakunnan omavaraisuus lisääntyy 18 %:sta 26 %:iin. Visiossa on pyritty haastavaan, mutta mahdolliseen tulevaisuuskuvaan⁶. Tavoitteina ovat olleet mm. maakunnan hiilidioksidipäästöjen vähentäminen, energiajärjestelmän monipuolistaminen ja paikallisten energiavarojen lisääminen. Myös talouden realiteetit on pyritty ottamaan huomioon investointivaltaisessa energiatuotannossa. Energiaohjelma on laadittu vuonna 2007.

Maaseutustrategian kolmannessa luvussa on kuvattu lähienergian tuotannon ja käytön kehittämistä sekä biotalouden edistämistoimia. Nämä tukevat joiltakin osin myös Pirkanmaan energiaohjelman tavoitteiden saavuttamista.

5 Alueellisen valmistelutyön kuvaus

Valmisteluprosessin lähtökohtana oli löytää maaseudun ihmisten ja organisaatioiden kehittämistarpeet, tavoitteet sekä kehittämistyön keskeiset painopistealueet. Pirkanmaalaisten toimijoiden kuuleminen toteutettiin työkokouksissa, seminaareissa ja työpajoissa. Seminaarit ja työpajat olivat kaikille avoimia tilaisuuksia, sillä tavoitteena oli maaseudun eri toimijoiden vuorovaikutuksen kautta löytää uusia näkökulmia maaseudun kehittämiseen. Kaikista työpajoista tiedotettiin Aamulehdessä ja pirkanmaalaisia maaseudun kehittäjiä kutsuttiin tilaisuuksiin myös sähköpostitse.

Tulevaisuustyöpaja järjestettiin 27.3.2012 Tampere-talossa. Työpajaa edelsi Capful -in toteuttama ennakkokysely Pirkanmaan maaseudun voimavaroista ja rajoitteista sekä ulkoisen toimintaympäristön muutostekijöistä. Ennakkokyselyssä esiinnousseita kehittämisteemoja täydennettiin 14.3. järjestetyssä työkokouksessa, johon oli kutsuttu maaseudun asiantuntijaorganisaatioiden edustajia.

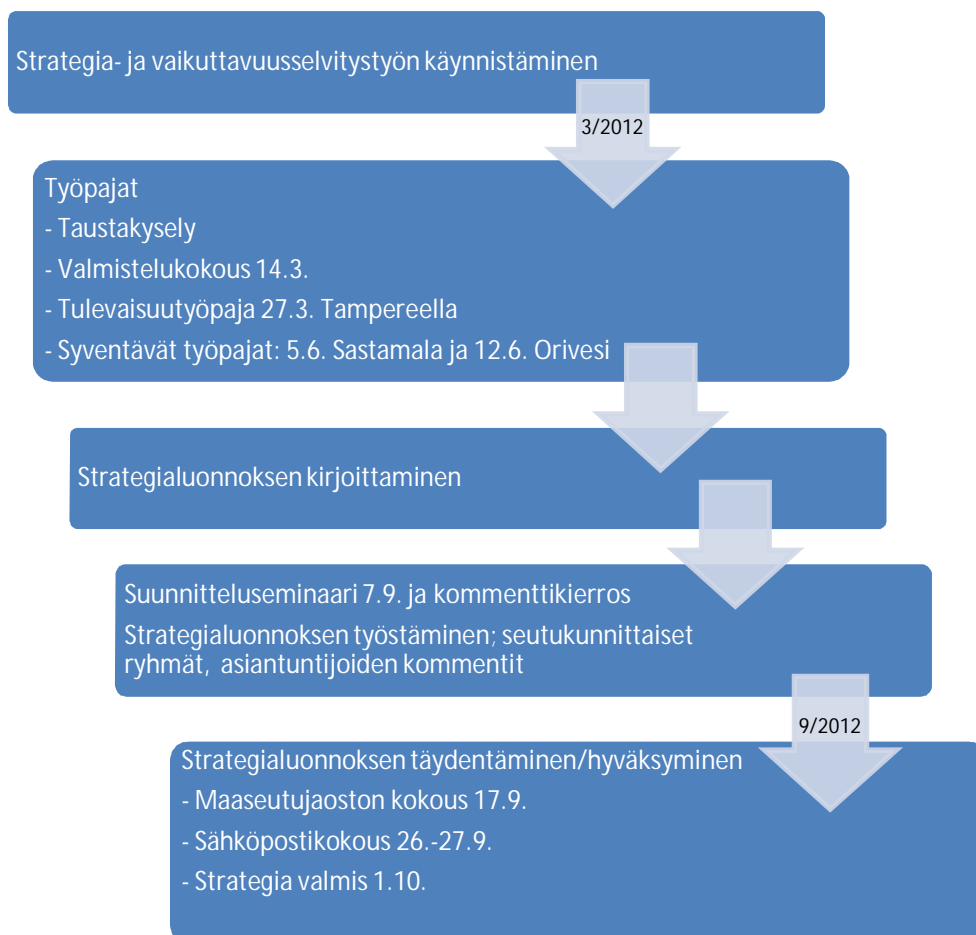
Tulevaisuustyöpajassa analysoitiin toimintaympäristön tulevaisuuden kehityssuuntia sekä niiden vaikutuksia maaseutuun ja sen kehittämiseen. Samalla arvioitiin maaseudun nykytilaa sekä siitä nousevia kehittämistarpeita ja toimenpideehtoja. Tulevaisuustyöpajan järjestämisessä olivat mukana maa- ja metsätalousministeriö, Maaseutuverkostoyksikkö, Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä, SITRA ja Pirkanmaan ELY-keskus. Tilaisuuden veti Capful Oy.

⁶ Energiaohjelman vision pääelementtejä ovat:

- 1) energiansäästöön ja energiatehokkuuteen panostaminen
- 2) Pirkanmaan energiantuotantorakenteen monipuolistaminen
- 3) maakaasuriippuvuuden vähentäminen sähkön- ja lammontuotannossa
- 4) maakaasun ja biokaasun käytön lisääminen liikennekäytössä
- 5) biometaanin jalostuksen ja käyttöönoton edistäminen
- 6) paikallisten uusiutuvien energialähteiden (puu, peltoenergia) käytön lisääminen
- 7) jätteiden ja kierrätyspolttoaineiden hyödyntäminen maakunnan energiantuotannossa
- 8) fossiilisen öljyn käytön korvaaminen bio- ja turveöljyllä, maakaasulla sekä biopolttoaineilla
- 9) liikennepolttoaineiden tuottaminen maakunnassa paikallisista raaka-aineista
- 10) pienten ja keskisuuren kokoluokan sähköntuotannon yleistäminen
- 11) energian siirron ja jakelun laadun ja toimitusvarmuuden parantaminen
- 12) energia-alan koulutuksen sekä teknologiakehityksen ja -viennin edistäminen
- 13) maakunnan, kuntien, elinkeinoelämän ja koulutuslaitosten yhteistyön tehostaminen

Lisäksi Pirkanmaan ELY-keskus järjesti kaksi Tulevaisuustyöpajaa täydentävää tilaisuutta. Sastamalassa 5.6. järjestetyssä tilaisuudessa pohdittiin maa- ja metsätalouden sekä elintarvikeketjujen kehittämishaasteita. Oriveden tilaisuudessa (12.6.) teemana olivat maaseudun kehittämishaasteet erilaisilla maaseutualueilla. Molemmissa kesäkuussa järjestetyissä työpajoissa esiteltiin myös Tulevaisuustyöpajan (27.3.) keskeisiä tuloksia.

Strategiaprosessissa hyödynnettiin myös Pirkanmaan alueohjelman (2007-2013) vaikuttavuusselvityksen yhteydessä toteutettua kyselyä, jolla kartoitettiin samalla tulevan ohjelmakauden kehittämistarpeita. Strategian luonnosta työstettiin 7.9.2012 järjestetyssä seminaarissa, johon kutsuttiin mm. Pirkanmaan maaseutujaoston ja kuntien sekä toimintaryhmien edustajat. Seminaarissa esiteltiin strategian luonnos, jota työstettiin seutukunnittain työryhmissä. Tavoitteena oli, että työryhmät täsmentävät strategiaa seutukuntakohtaisilla painopistealueilla. Samassa yhteydessä työryhmillä oli mahdollisuus kommentoida strategialuonnosta ja tehdä siihen täydennysehdotuksia. Strategialuonnos esiteltiin Pirkanmaan maaseutujaoston kokouksessa 17.9.2012. Maaseutujaoston kommenttien perusteella täydennetty strategialuonnos hyväksyttiin Maaseutujaoston sähköpostikokouksessa 27.9.2012.

Kuva 4. Alueellisen strategiatyön työvaiheet

Lähdeluettelo

Avoin tilastopalvelu. Pirkanmaan liitto. www.pirkanmaa.fi/fi/pirkanmaa/avoin-tilastopalvelu

Euroopan komissio (2010). Komission tiedonanto Euroopan parlamentille, neuvostolle, Euroopan talous- ja sosiaalikomitealle ja alueiden komitealle. Yhteinen maatalouspolitiikka vuoteen 2020: Ruoka luonnonvarat ja alueiden käyttö – miten hallita tulevaisuuden haasteet? Bryssel 18.11.2010, KOM (2010) 672.

Hyyryläinen, Torsti & Pyökkänen, Päivi & Suutari, Timo (2012). Miten maaseutu vastaa tulevaisuuden kysyntään? Maaseutu Suomi –strategiassa –työpajaprosessin tuloksia. Sitran selvityksiä 67. www.sitra.fi

Kuhmonen, Tuomas (2012). Maatilyritysten strategiat ja innovaatiot. Tulevaisuuden tutkimuskeskus, Turun yliopisto. Tutu -julkaisuja 1/2012.

Leiponen-Syyrakki, Hanna (2012). Selvitystyö Manner-Suomen kehittämisohjelman 2007-2013 vaikutuksista ja vaikuttavuudesta Pirkanmaan alueella. Pirkanmaan ELY-keskuksen tilaama selvitystyö.

Maa- ja metsätalousministeriö (2010). Tulevaisuus katsaus vuoteen 2020, Maa- ja metsätalousministeriön toimiala.

Maaseudun yritysrahoitus. Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelman 2007-2013 erillisselvitys. Ramboll 1/2012.

Maaseutu.fi-sivusto. www.maaseutu.fi, luettu 5.9.2012.

Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelma 2007-2013 –Pirkanmaan alueohjelma. Pirkanmaan työ- ja elinkeinokeskus.

Maunula, Lasse (2011). Pirkanmaan puuenergiaselvitys 2011. Sastamala, Vammaspaino.

Mehto-Hämäläinen, Ulla & Hantula, Heli (2012). ELY-keskusten toiminnan kehittäminen maaseutuhallinnon alalla. Esimerkkeinä maatalouden rakennetuet ja toiminnallinen tulosohejaus. ELY-keskuksen julkaisuja. Keski-Suomen elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus.

Nieminen-Sundell, Riitta (2012). Maisema on, työ puuttuu (2. painos). Sitran julkaisuja. Helsinki, Edita.

Nyrhinen, Jussi & Wilska, Terhi-Anna & Leppälä, Minna (2011). Tulevaisuuden kuluttaja. Erika 2020-hankkeen aineistonkuvaus ja tutkimusraportti N:o 370/2011, Working paper. Jyväskylän yliopisto.

Pirkanmaan liiton ennusteportaali Pilkahdus. www.pilkahdus.fi

Pirkanmaan liitto (2011). Pirkanmaan ympäristöohjelma 2011-2016. Tampere, Tammerprint Oy.

Pirkanmaan liitto (2006). Pirkanmaan maaseutustrategia 2005-2015. Tampere, Domus-Offset Oy.

Pirkanmaan liitto (2007). Pirkanmaan energiaohjelma. Pirkanmaan liiton julkaisu D 87. Tampere, Tampereen yliopistopaino Oy - Juvenes Print.

Pirkanmaan liitto (2010). Pirkanmaan maakuntaohjelma 2011-2014. Tampere, PK-Paino Oy.

Pirkanmaan vuosikirja 2012. Pirkanmaan liitto. www.pirkanmaa.eu/files/hallinto/julkaisut/pdf/VUOSIKIRJA_2012.pdf

Suomen Gallup Elintarviketieto (2012). Maatilojen kehitysnäkymät 2020 Pirkanmaalla. Pirkanmaan ELY-keskus.

Suomen metsäkeskus (2012). Pirkanmaan metsäohjelma 2012-2015. Tampere, Kopijyvä Oy.

Tampereen kauppakamari, Tredea & Pirkanmaan ELY-keskus (2012). Pirkanmaan talous 2011, toimialojen nykytila ja näkymät. www.pirkanmaantalous.fi

Tilastokeskus (2012). Saapuneet vieraat ja yöpymiset kaikissa majoitusliikkeissä. www.stat.fi

Torniainen, Annika & Matilainen, Anne (2012). Kestävyys maaseutumatkailussa –piilotettu voimavara. Nykytila-analyysi kestävästä maaseutumatkailusta Keski-Suomessa, Pirkanmaalla ja Etelä-Pohjanmaalla. Helsingin yliopisto, Ruralia-instituutti, raportteja 82.

Vainio, Arttu & Mäntylä, Miia (2012). Alueelliset ja paikalliset maaseudun kehittämistoimet. Erillisselvitys toiminnan kehittämisen pohjaksi (versio 22.1.2012). Vaasan yliopisto, Levón-instituutti.